

ท้าทายการตีตราสู่ความเข้าใจวัฒนธรรมการดื่มสุราของคนจนเมือง
Challenging Stereotypes: Understanding Drinking Cultures
among the Urban Poor

บุญเลิศ วิเศษปรีชา

Boonlert Visetpricha

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University

Email: boonlert_pricha@yahoo.com

วันรับบทความ: 18 สิงหาคม 2567 (Received August 18, 2024)

วันแก้ไขบทความ: 15 กันยายน 2567 (Revised September 15, 2024)

วันตอบรับบทความ: 10 ตุลาคม 2567 (Accepted October 10, 2024)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้นำเสนอวัฒนธรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของคนจนเมือง โดยใช้แนวทางมานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์เป็นแนวทางวิเคราะห์การดื่มสุราภายใต้บริบทเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง ผู้เขียนเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้ดื่มสุรา ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้อยู่อาศัยในย่านชุมชนแออัด และผู้ทำงานในภาคอุตสาหกรรม ผลการศึกษานำเสนอ 3 ประเด็นคือ หนึ่ง คนจนเมืองมีวิธีการดื่มหลากหลาย ตั้งแต่คนที่ดื่มทุกวันแต่ดื่มน้อย ดื่มในวันสุดสัปดาห์ จนถึงคนที่ดื่มหนักแทบทุกวัน สอง ผู้ดื่มให้เหตุผลต่อการดื่มของตัวเองว่า ดื่มเพราะความสุขจากการได้สังสรรค์ ดื่มเพื่อผ่อนคลายหลังเลิกงาน และใช้การดื่มเพื่อสร้างเครือข่ายและกระชับความสัมพันธ์ เหตุผลเหล่านี้ท้าทายภาพจำที่ว่า คนจนดื่มเหล้าเพราะความเครียดและทำให้จนลงกว่าเดิม

ผู้ดื่มยังมีเทคนิคในการลดทอนผลเสียของการดื่มและทำให้การดื่มยอมรับได้ ได้แก่ การระบุว่าค่าใช้จ่ายในการดื่มไม่ได้มากเมื่อเทียบกับรายได้ หรือบอกกับตัวเองว่าการดื่มสุราดีกว่าการใช้จ่ายเสพติดประเภทอื่น สาม การดื่มของคนจนที่สัมพันธ์กับเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง คนที่ดื่มหนักเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขการทำงานที่ต้องใช้ร่างกายหนักจึงใช้การดื่มเป็นเครื่องมือบรรเทาความเจ็บปวดของร่างกาย จนกลายเป็นผู้มีความเสี่ยงที่ต้องพึ่งพาสุราในระยะยาว สถานะทางเศรษฐกิจสังคมของผู้ดื่มและการมองถึงโอกาสของตัวเองที่จะยกระดับสถานะทางสังคมของตัวเองได้หรือไม่อย่างไร เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะกำกับผู้ดื่มว่า จะดื่มสุรามากน้อยเพียงใด

คำสำคัญ การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ มานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์ รัฐศาสตร์การเมืองของการติดสุราเรื้อรัง การดื่มหนัก คนจนเมือง

Abstract

This research article proposes the drinking cultures among the urban poor through the lens of critical medical anthropology, analyzing behaviors within structural conditions. The study employs formal interviews and participant observation with drinkers, including slum dwellers and industrial workers. The findings reveal three key insights. First, the drinking patterns among the urban poor are diverse. Some drink moderately every day, others drink only on weekends, while a segment engages in heavy daily drinking. Second, drinkers cite hedonism, stress relief after work, and social bonding as primary reasons for drinking. These reasons challenge the stereotype that the poor drink solely due to stress,

creating a cycle of poverty and alcohol dependence. Drinkers employ neutralization techniques, asserting that their alcohol expenses are manageable, and view drinking as less harmful than drug use. Third, heavy drinking among the urban poor is closely linked to structural conditions. In terms of working conditions, physical labor leads to drinking as a coping mechanism for bodily pain, increasing the risk of long-term alcohol dependence. Socioeconomic status and opportunities for upward mobility are significant factors influencing drinking behaviors.

Keywords alcohol consumption, critical medical anthropology, political economy of alcoholism, binge drinking, urban poor

บทนำ

“ปี [ชื่อสมมติ] บอกอาจารย์ก่อนนะ อาจารย์อย่าเข้าใจผิด พวกปีไม่ได้กินเหล้าเพราะเครียดนะ พวกปีกินเหล้าเพราะกินแล้วมีความสุข สนุกกัน”

พี่ปี หญิงวัย 54 ปี อาศัยอยู่ชุมชนรถไฟ 1 (ชื่อสมมติ) บอกกับผู้เขียนเมื่อผู้เขียนเอ่ยปาก ขอให้พี่ปีช่วยแนะนำให้ไปรู้จักวงดื่มสุราที่ชุมชนพี่ปี ซึ่งผู้เขียนสังเกตว่า ช่วงเย็นมีคนนั่งดื่มสุราริมทางรถไฟกันหลายกลุ่ม บางกลุ่มผู้เขียนยังไม่รู้จัก พี่ปีจึงบอกมุมมองสำคัญก่อนจะย้ำประเด็นนี้กับผู้เขียนอีกหลายครั้ง

เสียงสะท้อนของพี่ปีเกี่ยวกับภาพจำในความคิดของคนหลายคนที่อาจได้อิทธิพลจากโฆษณา “จน เครียด กินเหล้า” ที่มีเนื้อหาทำนองว่า คนจนมีความเครียดในชีวิตแล้วไปหาทางออก (แบบผิดๆ) ด้วยการกินเหล้า ซึ่งไม่ได้ช่วยแก้ปัญหา แล้วยังซ้ำเติมปัญหาความยากจนของตัวเอง

บทความวิจัยชิ้นนี้นำเสนอการตีเครื่องตีแอลกอฮอล์ของผู้มีรายได้น้อยในบริบทสังคมเมืองจากมุมมองของผู้ตีแอลกอฮอล์ โดยแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของวิธีการตีว่า ไม่ใช่ตีเหมือนกันทุกคน และแสดงให้เห็นเหตุผลของการตีจากมุมมองของผู้ตี โดยไม่มองว่า ผู้ตีสุรา¹ ไม่รับรู้ถึงโทษของสุรา เพราะการโฆษณาโทษของสุรามีอย่างกว้างขวาง แต่ผู้ตีเครื่องตีแอลกอฮอล์ให้เหตุผลต่อการตีของตัวเองหักล้างสารของโฆษณา มากกว่านั้น บทความใช้แนวทางมานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์ (critical medical anthropology) เพื่อวิเคราะห์การตีสุราภายใต้เงื่อนไขโครงสร้างระบบเศรษฐกิจที่ผลักดันให้ผู้ตีบางกลุ่มกลายเป็นคนตีหนัก โดยหวังว่า บทความวิจัยชิ้นนี้จะช่วยจัดอคติทางชนชั้นที่เหมารวมการตีสุราของผู้มีรายได้น้อยและดำนิว่าเป็นความบกพร่องส่วนบุคคลของผู้ตี

งานศึกษามุมมองของผู้ตีและมิติเชิงโครงสร้างที่มีจำกัด

งานวิจัยเกี่ยวกับการตีสุราในสังคมไทยส่วนใหญ่มีมุมมองคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นชิ้นนั้นจะกล่าวออกมาชัดเจนหรือไม่ก็ตาม คือ การมองว่าการตีสุราเป็นสิ่งผิดปกติ เป็น “ปัญหา” ที่ควรควบคุมและแก้ไข โดยมีประเด็นหลักของการศึกษาอยู่สี่ประเด็น ได้แก่ หนึ่ง เหตุปัจจัยของการตี สอง พฤติกรรมการตี สาม ผลกระทบของการตี และสี่ แนวทางการควบคุมการตีที่มุ่งไปสู่การให้เลิกพฤติกรรมการตีสุราด้วยข้อเสนอต่าง ๆ ใดก็ได้ ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ บทความนี้จะทบทวนเฉพาะงานศึกษาในประเด็น สาเหตุปัจจัยของการตีและพฤติกรรมของการตี ซึ่งเป็นประเด็นที่บทความชิ้นนี้จะอภิปรายถกเถียงด้วย

งานศึกษาส่วนใหญ่วิเคราะห์สาเหตุปัจจัยการตีสุราในฐานะพฤติกรรมของปัจเจก เริ่มจากงานที่ให้น้ำหนักปัจจัยด้านอุปนิสัยและบุคลิกภาพเป็นหลัก เช่น ระบุลักษณะนิสัยก่อนติดสุราว่า เป็นผู้มึนสยแบบลุ่มหลง อยากได้อะไรก็มี ชอบสิ่งใดก็ต้องทำให้ได้ นิสัยแบบโกรธง่าย เจ้าคิดเจ้าแค้น

นิสัยแบบเขลา ห้อถอยง่าย ขี้รำคาญ ลังเล สงสัย นิสัยแบบมุ้งมัน (हरषा
 स्त्रश्चบุष्मा และคณะ, 2555, 2557) ระดับต่อมาขยายจากระดับปัจเจกไป
 สู่บริบทสังคมเชิงจุลภาค เช่น ต้มเพราะถูกเพื่อนหรือญาติพี่น้องชวน ต้มใน
 งานสังสรรค์ตามประเพณีหรือวาระโอกาสต่าง ๆ ต้มเพื่อเข้าสังคม ต้มเพราะ
 อยากรลอง ต้มเพื่อบรรเทาหรือผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน และ
 ต้มเพื่อให้ร่างกายมีกำลังทำงานหรือเพื่อผ่อนคลายกล้ามเนื้อ เช่น จุฑามาศ
 ทวีไพบุลย์วงศ์ (2552) สุปราณี สูงแข็ง(2552) ธนกฤต ชัยถวัลย์วงศ์ และ
 รัตมน กัลป์ยาศิริ (2556) งานศึกษาหลายชิ้นเน้นว่า ความเครียดมีอิทธิพล
 ส่งเสริมพฤติกรรมการดื่มสุราทั้งในกลุ่มแรงงานข้ามชาติในตลาดไท (เบญจมาศ
 เป็นบุญ, 2559) กลุ่มผู้ดื่มยาต้องเหล้าในชุมชนเมือง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
 สงขลา (นวลตา อาภาคัพพะกุล และคณะ, 2554)

วิธีการศึกษาพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ที่งานหลายชิ้น
 ใช้ตรงกัน คือ การใช้แบบทดสอบขององค์การอนามัยโลกเพื่อจัดประเภท
 ของผู้ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (Alcohol Use Disorder Identification:
 AUDIT) โดยให้ผู้ให้ข้อมูลตอบแบบสำรวจเพื่อประเมินตัวเอง จากนั้นนำคะแนน
 ที่ผู้ให้ข้อมูลตอบมาจัดประเภทของการดื่มสุราเป็นสี่ประเภท คือ กลุ่มผู้ดื่ม
 ประเภทมีความเสี่ยงต่ำ กลุ่มผู้ดื่มประเภทความเสี่ยงสูง กลุ่มผู้ดื่มแบบอันตราย
 และกลุ่มผู้ติดสุรา เช่น อุมารพรและจุฬารัตน์ เคนศิลา (2560) ญัฐธิดา จุมปา
 และคณะ (2560) อ้อมฤทัย พรหมพิมพ์ และคณะ (2560)

นอกจากนี้ สำนักงานสถิติแห่งชาติสำรวจพฤติกรรมด้านสุขภาพของ
 คนไทยเป็นระยะ 3-4 ปีต่อครั้ง รวมถึงพฤติกรรมการดื่ม ช่วยให้ข้อมูลภาพ
 รวมเกี่ยวกับการดื่ม ความชุกของผู้ดื่มจำแนกตามฐานรายได้ อาชีพ และที่อยู่
 การสำรวจครั้งล่าสุดคือปี 2564 เผยให้เห็นว่า ในกลุ่มผู้มีอายุตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไป
 มีผู้ดื่มสุรา 15.96 ล้านคน หรือร้อยละ 28.00 ของกลุ่มประชากร ลดลง
 เล็กน้อยจากปี 2560 (ร้อยละ 28.41) เมื่อเปรียบเทียบความชุกของการดื่มสุรา
 พบว่า กลุ่มประชากรที่มีระดับรายได้ชั้นที่ 4 (รายได้ระหว่าง 8,000-13,500

บาทต่อเดือน) มีความชุกของนักดื่มปัจจุบันสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.93 รองลงมา คือ กลุ่มระดับรายได้ชั้นที่ 5 (รายได้ตั้งแต่ 13,500 บาทต่อเดือน ขึ้นไป) ร้อยละ 36.44 และกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่สุด (รายได้ไม่เกิน 2,500 บาทต่อเดือน) มีความชุกของนักดื่มต่ำที่สุด คือ ร้อยละ 14.15 (สาวตรี อัจฉนาครชัย, 2565) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้มีรายได้สูงดื่มมีสัดส่วนผู้ดื่มมากกว่ากลุ่มผู้มีรายได้น้อย

จากการทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้องโดยสังเขป ผู้เขียนมีข้อสังเกตเกี่ยวกับงานศึกษาที่ผ่านมา สองประเด็น คือ หนึ่ง ทัศนคติที่มีต่อการดื่มสุราของผู้มีรายได้น้อย กล่าวคือ การศึกษาการกินเหล้าในหมู่มนุษย์ที่จะถูกพิจารณาจากมุมมองการดื่มเหล้าเป็น “ปัญหา” ที่ต้องหาทางให้ลด ละ เลิก เช่น ศึกษาปัญหาจากการดื่มสุราในด้านต่างๆ (ทักษพล ธรรมรังสี, 2565) แต่หากกลุ่มเป้าหมายของการศึกษาไม่ใช่ผู้มีรายได้น้อย การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จะถูกมองด้วยสายตาที่เป็นกลางมากขึ้น คือไม่ได้ถูกมองว่าเป็นปัญหา คำถามของการศึกษาก็เปลี่ยนไป เช่น ศึกษา “รสนิยม” การบริโภค ศึกษาด้านกลยุทธ์การตลาด เช่น สมชัย พูลนิติพรและคณะ (2564) ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกดื่มเครื่องดื่มวิสกี้ต่างประเทศว่า สัมพันธ์กับการทำการตลาดของผู้จำหน่ายอย่างไร ทำนองเดียวกับสารนิพนธ์ระดับปริญญาโทของ อัมพิกา หอมจิตต์ (2557) การสังสรรค์ในร้านเหล้า ผับ ของชนชั้นกลาง ไม่ถูกศึกษาในฐานะการดื่มที่เป็นปัญหา แต่ศึกษาความหมายของการดื่ม การสังสรรค์ การผ่อนคลาย เป็นช่วงเวลาที่ผู้คนผ่อนคลายความเครียดที่สะสมมาในแต่ละวัน ร้านเหล้าเปรียบเสมือนเป็นพื้นที่สาธารณะที่เต็มไปด้วยเรื่องราวของผู้ใช้งาน ผ่านบทสนทนาที่มีสุราเป็นสื่อกลาง (ชลธร อัญชลีสัทธ, 2552)

งานศึกษาที่น่าสนใจและมีอยู่จำกัด คืองานที่พยายามเข้าใจมุมมองและประสบการณ์ของผู้ดื่ม ชื่นแรก โดย ไซยนต์ สกุลศรีประเสริฐ (2561) ศึกษาการศึกษาที่ดื่มสุร่าบ่อยมากกว่าหนึ่งครั้งต่อสัปดาห์ มีข้อค้นพบหักล้างคำอธิบายที่มีอยู่ก่อนหลายประเด็น เช่น ความเข้าใจว่างานรับน้องเป็นโอกาส

สำคัญที่ทำให้เกิดนักดื่มหน้าใหม่ ไม่ใช่ข้อเท็จจริง เพราะนักศึกษาปีหนึ่งรู้สึกว่าการดื่มกับรุ่นพี่ไม่ผ่อนคลาย ไม่รื่นรมย์ จึงไม่ดื่มมาก อีกทั้งสุราสัมพันธ์กับชีวิตตลอด 4 ปีของนักศึกษา ไม่ใช่แค่ช่วงรันท่อง บ้างดื่มเพื่อคลายเครียด หลังการสอบหรือทำงานหนัก ดื่มเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพูดคุยแลกเปลี่ยน การทำกิจกรรม ดื่มกับเพื่อนสนิทในปัสุทท้ายก่อนจบการศึกษา อีกทั้งนักศึกษาที่ดื่มก็ไม่ได้ดื่มจนกระทบการเรียนและการทำกิจกรรม ตรงกันข้ามพวกเขาารู้โทษของสุรา และมีการจัดการเพื่อลดผลกระทบ เช่น ไม่ดื่มในคืนที่วันรุ่งขึ้นมีเรียนตอนเช้า หากดื่มจะหลีกเลี่ยงการขับรถหรือมีเพื่อนสนิทช่วยดูแลตนเอง ให้มั่นใจว่าสามารถกลับถึงหอพักได้อย่างปลอดภัย ไชยันต์อธิบายการดื่มแอลกอฮอล์ของนักศึกษาว่า พวกเขาอยู่ในช่วงรอยต่อของช่วงวัย กล่าวคือมีความเป็นอิสระมากกว่าสมัยนักเรียน ขณะเดียวกันก็มีภาระการเรียน การต้องปรับตัวเข้ากับสังคมใหม่ และจำเป็นต้องมีเครือข่ายเพื่อสนับสนุนให้อยู่รอดได้ นักศึกษาบางคนจึงใช้การดื่มสุราเป็น “ทุน” ในการสร้างเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือเพื่อสร้างอัตลักษณ์ตัวตนของการเป็นคนหัวงัยและรับฟังปัญหาของเพื่อน ตรงกันข้ามกับงานศึกษาที่ตัดสินผู้ดื่มสุราว่า เป็นความบกพร่องอ่อนแอส่วนบุคคล โดยไม่ได้ทำความเข้าใจผู้ดื่มมากพอ

Jirawat Moolasart และ Siriporn Chirawatkul (2012) ศึกษาการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์หมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ พบว่าคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และการดื่มเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชุมชน จึงจัดเป็นวัฒนธรรมยอมรับการดื่ม (permissive drinking culture) ขณะเดียวกัน การดื่มของชาวบ้านไม่ใช่การดื่มที่ก่อให้เกิดปัญหา แต่มีบรรทัดฐานของการ “ดื่มอย่างมีความรับผิดชอบ” ดื่มแล้วไม่เสียวาน และไม่ควรมีอาการเมา งานชิ้นนี้ชี้ว่า ผู้ดื่มอาจจะตระหนักถึงผลกระทบของการดื่มน้อยเกินไป ข้อเสนอแนะของงานชิ้นนี้ไม่ได้กล่าวถึงการงดดื่มสุรา แต่ควรส่งเสริมการดื่มในทิศทางที่ไม่อันตราย

Kulnaree Hanpatchaiyakul และคณะ 2 ชิ้น (2014, 2017) สัมภาษณ์ชายผู้ติดสุราและเข้ารับการบำบัดจำนวน 13 คน แล้วอธิบายประสบการณ์ของการดื่มแอลกอฮอล์ที่ทำงานหนัก อาทิ แรงงานในภาคการเกษตร พนักงานโรงงาน งานก่อสร้าง คนสวน ว่า ดื่มเพื่อชดเชยการทำงานหนักและเพื่อผ่อนคลายกล้ามเนื้อ ในระหว่างทำงาน นายจ้างหรือลูกค้าแสดงน้ำใจด้วยการจัดหาเหล้าให้ดื่มเมื่องานเสร็จ คนทำงานในภาคเกษตรก็ได้รับเหล้าและอาหารเป็นน้ำใจด้วยเช่นกัน ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งเล่าว่า การใช้เงิน 200 บาท ซื้อเหล้าเพื่อให้มีแรงทำงานและได้เงินมากขึ้นเป็นเรื่องที่เหมาะสมแล้ว สำหรับผู้ที่ติดสุรา เหล้ากลายเป็นเพื่อนที่ดีที่สุด พวกเขาละอายที่ไม่สามารถควบคุมการดื่มของตัวเองได้ ทำให้ถูกมองในแง่ลบและยังโดดเดี่ยวจากคนอื่น สุดท้ายสุราจึงกลายเป็นเพื่อนที่ดีที่สุด

งานศึกษาที่น่าสนใจอีกสองชิ้นที่ข้ามพ้นการประณามผู้ดื่ม งานกลุ่มนี้อาจเรียกว่า เป็นงานศึกษาแนวมานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์ (critical medical anthropology) ที่พิจารณาการเจ็บป่วยหรือพฤติกรรมที่นำไปสู่การเจ็บป่วยภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง ชิ้นแรกคือวิทยานิพนธ์สาขามานุษยวิทยา เรื่อง ผู้ป่วยพิษสุราเรื้อรังกับความเจ็บป่วยของสังคมไทย (นวพรรณ สามไพบูลย์, 2553) ซึ่งว่าผู้ป่วยพิษสุราเรื้อรังและครอบครัวต้องรับมือกับปัญหาด้านต่าง ๆ และอยู่ท่ามกลางความกดดันทางสังคมที่มองว่า ตัวผู้ป่วยเป็นต้นเหตุของโรคและความทุกข์ต่าง ๆ พร้อมโต้แย้งว่า ปัญหาผู้ป่วยพิษสุราเรื้อรังเป็น “ความเจ็บป่วยเรื้อรังของสังคม” ไม่ใช่เรื่องของปัจเจก โดยเผยให้เห็นมิติทางประวัติศาสตร์ที่เดิมการดื่มสุราอยู่ในบริบทของพิธีกรรมหรือชุมชน เช่น หลังการลงแรงหรือลงแขกในสังคมเกษตรกรรม โอกาสและปริมาณของการดื่มสุราจึงไม่มาก แต่การให้สัมปทานการผลิตสุรากับบริษัทสุราเพราะหวังรายได้จากภาษีอากรสุรา ทำให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ง่าย การผลิตและการบริโภคหลุดออกจากการกำกับควบคุมของชุมชน ปัญหาของผู้ป่วยพิษสุราเรื้อรังจึงเป็นเพียงปลายหางของระบบทุนนิยมและ

การผูกขาด ดังนั้น สังคมและครอบครัวจึงเป็น “ยา” ที่จะช่วยให้ผู้ป่วยสามารถรับมือกับปัญหาและหายป่วยได้ ไม่ใช่การรักษาอย่างโดดเดี่ยวภายในศูนย์บำบัด (นวพรรณ สามไพบุลย์, 2553)

ชิ้นที่สอง นิตยา บัวสาย (2561) ซึ่งเป็นพยาบาลวิชาชีพในนิคมสร้างตนเองสำหรับผู้เป็นโรคเรื้อน จังหวัดอำนาจเจริญ ศึกษาสมาชิกในนิคมที่ติดสุราเรื้อรังซึ่งบางครั้งก็มีการใช้ความรุนแรงต่อกัน นิตยาย้อนให้เห็นว่าผู้เข้ามาอยู่ในนิคมเพราะเป็นโรคเรื้อนที่แม่แต่ญาติพี่น้องก็ยังรังเกียจว่าจะแพร่เชื้อ สภาพความเป็นอยู่ได้รับข้าวสารและเงินรายเดือนแบบอัตคัด ครั้นจะไปทำงานนอกนิคมก็ถูกบุคคลภายนอกรังเกียจ จึงกล่าวได้ว่า พวกเขาเป็นผู้ถูกกระทำจากเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง จนแทบไม่เห็นทางว่าชีวิตของตัวเองจะดีขึ้นได้อย่างไร จึงหันมาสู่การดื่มสุรา ไม่ใช่แค่ให้มามีชีวิตเพื่อลืมปัญหาดังที่มักเข้าใจกัน แต่มากกว่านั้นคือ พวกเขาไม่รู้สึกรังเกียจการมีตัวตนในสังคม การดื่มสุราให้ญาติต่อว่าดุด่า อย่างน้อยก็ทำให้คนอื่น “เห็น” ตัวตนพวกเขา งานชิ้นนี้ใช้แนวคิดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง โดย Paul Farmer และแนวคิดความรุนแรงโดยคนใกล้ชิด (intimate violence) โดย Philippe Bourgois และ Jeff Schonberg (2009) ที่คนใกล้ชิดใช้ความรุนแรงต่อกัน ในขณะที่พวกเขาต่างก็ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงเชิงโครงสร้างเหมือนกัน

จากงานที่บทวนมาโดยสังเขปจะเห็นว่า งานที่พยายามเข้าใจผู้ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ซึ่งเป็นผู้มีรายได้น้อยจากมุมมองของผู้ดื่มยังมีน้อยมาก งานส่วนใหญ่มองการดื่มของคนจนว่าเป็นปัญหาแบบเหมารวม ต่างจากการศึกษาผู้ดื่มที่ไม่ใช่คนจนจะเป็นการศึกษาเชิงรสนิยม เข้าใจมุมมองของผู้ดื่มงานที่วิเคราะห์การดื่มสุราที่ข้ามพ้นไปจากการพิจารณาแค่ระดับปัจเจกและบริบทเชิงจุลภาคไปสู่ระดับโครงสร้างก็ยังมีน้อยมากเช่นกัน

ดังนั้นการทำความเข้าใจการดื่มสุราของผู้มีรายได้น้อยในบริบทสังคมเมืองจากมุมมองของผู้ดื่มจึงมีความสำคัญทั้งช่วยให้เห็นความหลากหลายของวิธีการดื่มและทำความเข้าใจว่าผู้ดื่มให้เหตุผลรองรับการดื่มของ

ตัวเองอย่างไร อีกทั้งจำเป็นต้องพิจารณาการดื่มสุรภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจสังคม ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งกว่าการมองอย่างมีอคติและกล่าวโทษผู้ดื่มอย่างเหมารวม

แนวคิดและระเบียบวิธี: มานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์

Dwight B. Heath (1987, 2003) ทบทวนงานศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาและแอลกอฮอล์ศึกษา (alcohol studies) และชี้ให้คุณภาพการที่สาขามานุษยวิทยามีต่อแวดวงแอลกอฮอล์ศึกษาซึ่งเริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการในกลางศตวรรษที่ 20 จากโครงการด้านระบาดวิทยาและการทดลองที่ห้องทดลองจิตวิทยาประยุกต์ ทำให้เกิดศูนย์การศึกษาแอลกอฮอล์แห่งมหาวิทยาลัยเยล (Yale University) จากนั้นจึงย้ายไปที่มหาวิทยาลัยรัฐเจอร์ (Rutgers University) รัฐนิวเจอร์ซีย์ สหรัฐอเมริกา หลังจากนั้นมีการก่อตั้งศูนย์แอลกอฮอล์ศึกษาขึ้นมากมายทั่วโลก (Heath, 1987: 100-101) คำว่า เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (alcohol) เป็นคำรวม ๆ ที่ครอบคลุมเครื่องดื่มหลายประเภท ทั้งเบียร์ ไวน์ วิสกี้ ฯลฯ ซึ่งสามารถผลิตจากวัตถุดิบหลายชนิดทั้งผลไม้ ธัญพืช และกระบวนการผลิตก็มีเทคนิครายละเอียดแตกต่างกัน แต่สารเคมีที่เป็นผลผลิตเหมือนกันคือเอทิลแอลกอฮอล์ (ethyl alcohol) ที่มีสูตรทางเคมี C_2H_5OH ซึ่งเมื่อแพร่กระจายไปในร่างกายของมนุษย์ส่งผลกระทบต่อการทำงานที่ไม่เหมือนกันในแต่ละคน ทำให้ระยะแรกของการศึกษาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นการศึกษาในเชิงชีววิทยาว่า มนุษย์แต่ละเชื้อชาติมีความอ่อนไหวต่อการกระตุ้นของเอทิลแอลกอฮอล์ต่างกันอย่างไร (Heath, 1987: 100)

ด้วยเหตุที่แอลกอฮอล์มีความสัมพันธ์กับสังคมมนุษย์มายาวนาน นักมานุษยวิทยาซึ่งโดยพื้นฐานต่างกระจายกันไปศึกษาสังคมวัฒนธรรมมนุษย์ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลก ต่างก็พบการดื่มสุราในชุมชนพื้นเมือง แต่แอลกอฮอล์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบสังคมวัฒนธรรมที่นักมานุษยวิทยาศึกษาเท่านั้น ไม่ได้เป็นหัวข้อหลักของการศึกษา กระทั่งราวทศวรรษที่ 1970 นักมานุษยวิทยาจึงให้ความสำคัญกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นการเฉพาะ (Heath, 1987: 102)

แง่มุมสำคัญที่สาขามานุษยวิทยาต่างจากสาขาอื่น ๆ คือ การเพิ่มมิติทางสังคมวัฒนธรรมในการศึกษาการดื่มสุรา ทั้งนี้ ด้วยคุณลักษณะเด่นสองประการของสาขามานุษยวิทยา คือ หนึ่ง วิธีการศึกษา นักมานุษยวิทยาใช้วิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมเพื่อเข้าใจมุมมองของคนในสังคมนั้น ๆ โดยไม่นำค่านิยมของผู้ศึกษาไปตัดสินคุณค่าทางวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองศึกษา ทำให้เข้าใจการดื่มสุราได้ลึกซึ้งกว่าวิธีการสำรวจเชิงปริมาณ เป็นความพยายามเข้าใจการดื่มสุราจากมุมมองของผู้ดื่ม ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ (Heath, 1987: 110-112; Douglas, 2003: 5-6) สอง การศึกษาเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม เนื่องด้วยนักมานุษยวิทยาศึกษาสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลก ไม่ใช่แค่สังคมตะวันตก จึงพบว่า พฤติกรรมที่เป็นปัญหาในสังคมหนึ่ง อาจไม่เป็นปัญหาในสังคมอื่น ๆ เพราะมีองค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรมแตกต่างกัน (Douglas, 2003: 6 ; Heath, 2003: 27) เนื่องด้วยการดื่มสุราเป็นเรื่องปกติในหลายสังคม และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีส่วนในการบูรณาการทางสังคม งานศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาที่ไม่ยึดติดว่าการดื่มแอลกอฮอล์เป็นปัญหา (problem-oriented approach) เสมอไป จึงเป็นการท้าทายมุมมองกระแสหลักในแวดวงแอลกอฮอล์ศึกษา (Heath, 1987; Douglas, 2003)

เนื่องด้วยแอลกอฮอล์มีสมบัติในการกระตุ้นเร้า เครื่องดื่มแอลกอฮอล์จึงถูกให้คุณค่าสูงในบริบทของพิธีกรรม ผู้ให้ข้อมูลชาวแทนซาเนียสรุปอย่างกระชับว่า “ถ้าไม่มีเบียร์ก็ไม่มีพิธีกรรม” (Willis, 2002: 61 quoted in Dietler, 2006: 232) ในหลายสังคม เช่น จีน มองโกเลีย เวียดนาม เหล้าเป็นเครื่องสังเวยที่สำคัญในการบูชาบรรพบุรุษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน (Haas, 2014) ในพิธีกรรมติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ นอกจากจะถวายเหล้าเป็นเครื่องเซ่นไหว้แล้ว คนทรงซึ่งเป็นตัวกลางก็ยังดื่มสุราด้วยอาการกรึ้มจากการดื่มสุราถูกตีความว่าเป็นภาวะตกอยู่ในภวังค์เพื่อสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำนองเดียวกัน สังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยก็มีการวิจัยกล่าวถึงการดื่มสุราของเฒ่าจำผู้ประกอบพิธีกรรมในระหว่าง

การบุชาผีปู่ตา (สุเทพ, 2548) เช่นเดียวกับสังคมกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มในภาคเหนือ เช่น กะเหรี่ยง (ชญาสินี และคณะ, 2565) ลีวะ (หยิน โจวเยียน และคณะ, 2560)

ในทางทฤษฎี งานทางด้านมานุษยวิทยาช่วงแรก (1960-1970) ใช้แนวคิดเรื่องการหน้าที่ (functionalism) ในการอธิบายว่า สุรา มีบทบาทต่อการบูรณาการทางสังคม (Douglas, 2003) เป็นการโต้แย้งทัศนะที่ว่า แอลกอฮอล์ทำให้เกิดความไร้ระเบียบ (anomie) โดยเสนอในทางกลับกันว่า ความรุนแรงไร้ระเบียบต่างหากที่นำไปสู่การติดสุราเรื้อรัง กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกทำให้วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนไป ไม่อาจจะดำรงชีพด้วยวิถีการผลิตแบบเดิมทำให้เกิดการดื่มสุรามากขึ้น และกำกับการดื่มแอลกอฮอล์ก็ยากขึ้น มากกว่านั้นนักมานุษยวิทยาอธิบายว่า การดื่มสุราในบริบทของพิธีกรรมหรือการอนุญาตให้มาได้บางครั้งบางคราว เป็นเสมือนการผ่อนปรนกฎระเบียบทางวัฒนธรรมหรือความตึงเครียดจากความแตกต่างทางช่วงชั้นให้ได้ระบายก่อนที่จะความตึงเครียดนั้นจะกระทบกับระบบโดยรวม (Douglas, 2003)

อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่านักมานุษยวิทยาจะมองข้ามผลเสีย (dysfunction) ของการดื่มสุราเสมอไป เมื่อสังคมที่นักมานุษยวิทยาศึกษาเปลี่ยนแปลงทั้งจากการขยายตัวของระบอบอาณานิคม และการทำให้เป็นสมัยใหม่ ชุมชนสูญเสียอำนาจในการจัดการทรัพยากรของตนเองและอ่อนแอลง ในด้านการผลิตสุรา เกิดการผูกขาดการผลิตเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ จนกลายเป็นสินค้าที่สามารถบริโภคได้มากและบ่อยครั้ง ชุมชนไม่สามารถกำกับการดื่มสุราได้เหมือนในอดีต การดื่มสุราจึงส่งผลเสียต่อชุมชนและสังคม (Douglas, 2003: 5-7) งานศึกษาการดื่มของชนพื้นเมืองที่เมืองมินาโปลิสในสหรัฐอเมริกาของ Paul Spicer (1997) เผยว่า ชนพื้นเมืองบอกเล่าประสบการณ์การดื่มที่มีลักษณะคลุมเครือ ด้านหนึ่ง การดื่มเป็นการแสดงออกถึงการมีพันธะทางสังคมกับผู้อื่น การได้แบ่งปันเหล้าและใช้เวลากับผู้อื่นช่วยสร้างและกระชับความสัมพันธ์ทางสังคม แต่อีกด้านหนึ่งการดื่มก็ส่งผลเสียทางสังคม เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง

ซึ่งหลายกรณีพัฒนาเป็นความรุนแรง แอลกอฮอล์จึงไม่ได้ทำหน้าที่เสริมความสัมพันธ์ทางสังคมเท่านั้น แต่ส่งผลเสียต่อสังคมด้วย Spicer ชี้ให้เห็นต่อไปว่า ชนพื้นเมืองในบริบทสังคมเมืองตระหนักถึงผลเสียจากการดื่มแต่พวกเขาก็ยังดื่มอยู่ เพราะหากไม่ดื่มหรือย้ายออกนอกพื้นที่จะทำให้พวกเขาถูกตัดขาดออกจากเครือข่ายทางสังคม งานทางด้านมานุษยวิทยาในไทยก็ชี้ให้เห็นว่า การล่มสลายของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคเหนือและต้องอพยพเข้ามาทำงานในเมือง นำไปสู่การดื่มสุรานอกบริบทการกำกับของชุมชนและส่งผลเสียมากกว่าการดื่มในบริบทชุมชน (Cohen, 2008)

เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไป แนวทฤษฎีการหน้าที่ (functionalism) ที่เคยใช้ศึกษาหน้าที่ของสุราในการยึดเหนี่ยวสังคมจึงถูกแทนที่ด้วยแนวทางอื่นๆ เช่น แนวทางมานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์ (the critical medical anthropology) ที่มีลักษณะเด่นคือ ก้าวข้ามการประณามเชิงปัจเจกต่อพฤติกรรมที่ทำให้ลายสุขภาพของตนเอง โดยพยายามทำความเข้าใจเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของการขูดรีดซึ่งเป็นที่มาของพฤติกรรมดังกล่าว Merrill Singer (2012) นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาผู้ใช้ยาเสพติดมายาวนานชี้ว่า การทำความเข้าใจการใช้สารเสพติดรวมถึงสุราของสาขามานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์คือ พิจารณาการดื่มสุราและการใช้ยาเสพติดในบริบทโครงสร้างมหภาค เช่น ความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจ สถาบันทางสังคมและการครอบงำทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ จากโมเดลดังกล่าวจะมองการดื่มสุราและการใช้ยาเสพติดใน 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ การสร้างความทุกข์ทนทางสังคม การใช้ยาเพื่อเยียวยาบาดแผลทางจิตใจจากการถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมและเศรษฐศาสตร์การเมืองของตลาดสุราและยาเสพติดทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย (Singer, 2012)

Singer ยังเสนอแนวคิดที่ชัดเจนของการศึกษาการดื่มสุราแนวทางมานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์ คือแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองของการติดสุราเรื้อรัง (political-economy of alcoholism) (Singer, 1986)

Singer วิจารณ์ว่า งานศึกษาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของนักมานุษยวิทยาที่ผ่านมา ที่ระบุว่าให้ความสนใจกับมิติทางวัฒนธรรมและบริบทของการดื่มนั้น เป็นความสนใจเชิงจุลภาค คือศึกษาบริบทรอบตัวผู้ดื่มเท่านั้น หากแต่ไม่ได้เชื่อมโยงการดื่มสุราเข้ากับเงื่อนไขเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองระดับโลก (global political economy) เขาอ้างถึง *The Condition of the Working-Class in England* (พิมพ์ครั้งแรกปี 1845) หนังสือแนวมาร์กซิสต์คลาสสิก โดย Friedrich Engels (1935) ซึ่งชี้ไว้นานแล้วว่า จำเป็นต้องเข้าใจการดื่มของชนชั้นแรงงานว่าเป็นผลจากการที่พวกเขาถูกขูดรีดแรงงาน มองไม่เห็นอนาคตที่จะยกระดับชีวิตของตัวเอง การดื่มสุราจึงเป็นทางออกภายใต้เงื่อนไขอันจำกัดของพวกเขา ในงานชิ้นเดียวกัน Singer อ้างถึงงานของ Eric Wolf (1982) นักมานุษยวิทยาคนสำคัญที่บุกเบิกการเชื่อมโยงชนพื้นเมืองกับระบบโลก ซึ่งชี้ว่า ระบบทุนนิยมที่แผ่ขยายออกไปทั่วโลกทำให้ประเทศทุนนิยมศูนย์กลางสามารถแสวงหาประโยชน์จากประเทศรอบนอกได้ ดังเห็นได้จากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่เดิมหมักกันเองโดยชุมชน ถูกเปลี่ยนเป็นสินค้าที่ถูกผลิตโดยบริษัททุนขนาดใหญ่ (Dietler, 2006: 236-239) และกลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่าทั่วโลกถึงล้านล้านเหรียญสหรัฐ

Merrill Singer และคณะ (1992) ยังตอบข้อโต้แย้งจากนักวิชาการบางคนที่ว่า แนวคิดเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง เป็นแนวคิดระดับมหภาคแต่ขาดมุมมองระดับจุลภาคที่เชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตของผู้คนว่า การศึกษามานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์สามารถเชื่อมโยงชีวิตของผู้คนกับเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของการขูดรีด ในบทความ *Why does Juan Garcia have a drinking problem? The perspective of critical medical anthropology* (Singer 1992) เล่าถึงชีวิตของ Juan Garcia (ชื่อสมมติ) ที่เสียชีวิตแล้ว ผ่านการสัมภาษณ์ลูกสาว ซึ่งเมื่อพ่อแม่มีชีวิตอยู่ ลูกสาวก็ผิดหวังกับพ่อที่ดื่มสุราหนัก Singer วิเคราะห์ชีวิตของ Juan Garcia ซึ่งเกิดที่เปอร์โตริโกในครอบครัวที่พ่อทิ้งไปตั้งแต่ยังเด็ก เขาต้องทำงานในฟาร์มโดยได้ค่าแรงต่ำ จึงโยกย้ายมาทำงานใน

สหรัฐอเมริกาเมื่ออายุ 37 ปี และทำงานอย่างเข้มข้น ยอมทำงานเป็นพนักงานทำความสะอาดห้องน้ำ เพราะไม่มีวุฒิการศึกษาและพูดได้แค่ภาษาสเปน จนมาทำงานโรงงานที่ดูเหมือนจะดีขึ้น แต่เมื่ออายุราวห้าสิบกว่า ก็เกิดวิกฤติเพราะโรงงานปิดกิจการ จึงตกงานซึ่งไม่เพียงแต่ขาดรายได้ หากแต่ยังสูญเสียคุณค่าในตัวเองที่ไม่สามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้ จึงหันไปดื่มเหล้าหนักแล้วทำให้ชีวิตแย่ลง เมื่อพิจารณาผิวเผิน อาจมองว่าเพราะ Garcia มีทัศนคติที่ทำลายตัวเอง เหมือนโครงเรื่อง “จน เครียด กินเหล้า” ที่หาทางออกไม่ได้ ก็ไปกินเหล้า แต่ Singer ชี้ให้เห็นว่ามุมมองดังกล่าว คือการกล่าวโทษเหยื่อทั้ง ๆ ที่เขาเป็นผู้ถูกระงับหากพิจารณาด้วยแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองจากระบบทุนริตซ์ข้ามพรมแดนตั้งแต่อดีตที่ส่งเสริมให้เปอร์โตริโกปลูกอ้อยเพื่ออุตสาหกรรมน้ำตาล แต่กลับส่งออกอ้อยได้ราคาถูก ขณะเดียวกันชาวเปอร์โตริโกก็ถูกข่มขู่ให้ดื่มรัมซึ่งเป็นผลพลอยได้ของการผลิตน้ำตาล เมื่อ Garcia ย้ายมาสหรัฐอเมริกาด้วยความหวังที่จะยกระดับชีวิตตัวเอง แต่กลับตกงานในภายหลัง จึงสูญเสียคุณค่าของตัวเอง แล้วหันเข้าหาการดื่มสุราเพราะคนงานชาวเปอร์โตริโกถูกหลอกล่อให้ดื่มเมื่อชีวิตก้าวหน้า ครั้นเมื่อชีวิตล้มเหลว การดื่มจึงเป็นด้านตรงข้ามเสมือนการทรมานตัวเองจากความล้มเหลวในชีวิต (Singer et.al., 1992)

บทความมานุษยวิทยาเศรษฐกิจของ Richard Wilk (2014) ก็ให้แง่มุมที่ทำความเข้าใจการดื่มภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่น่าสนใจ Wilk เสนอโมโนทัศน์เศรษฐกิจแบบล้นเกิน (binge economies) ที่คนยากจนกลับบริโภคอย่างล้นเกินและมักถูกวิจารณ์ว่าเป็นการบริโภคเกินตัวโดยใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอธิบายถึงการเกิดขึ้นของเศรษฐกิจแบบล้นเกิน การบริโภคแบบล้นเกินและการดื่มหนัก (binge drinking) ของคนบางกลุ่มอาชีพ เช่น คนงานตัดไม้ในป่า ชาวประมง คนงานในเหมือง คนเรือ และแรงงานไร้ฝีมือ แรงงานเหล่านี้ทำงานในตอนต้นของการขยายตัวของทุนนิยมที่แสวงหาประโยชน์จากการสกัดทรัพยากรจากธรรมชาติ พวกเขา

เป็นแรงงานที่ไม่ได้ถูกบังคับเหมือนทาสเพราะมีสัญญาจ้างงาน แต่ก็เชื่อว่าจะยกเลิกสัญญาออกจากงานได้ทันที เพราะที่ตั้งของงานอยู่แยกส่วนในพื้นที่ห่างไกล คนกลุ่มนี้จึงสร้างวัฒนธรรมแก๊ง (gang culture) หรือวัฒนธรรมแบบลูกเรือ (crew culture) ที่ต้องพึ่งพากัน สามัคคีกันในกลุ่ม และต้องพิสูจน์ความกล้าหาญ ความเป็นลูกผู้ชาย ท่ามกลางงานเสี่ยงภัย เมื่อได้ค่าจ้างพวกเขาจึงบริโภควัตถุอย่างหนักเพื่อชดเชยชีวิตที่เหน็ดเหนื่อย รวมถึงจับจ่ายใช้สอยจนเป็นหนี้จนเป็นเหตุให้ต้องกลับไปทำงานหนัก ซึ่งนายจ้างเองก็พึงพอใจที่พวกเขาตกอยู่ในวังวนเช่นนี้ ชีวิตของพวกเขาจึงเป็นจังหวะสลับกันระหว่างการงานหนักกับการบริโภคอย่างหนักหน่วง

Wilk เสนอว่าเราควรไม่ตำหนิการบริโภคที่ล้นเกินของพวกเขาในเชิงศีลธรรม แต่ควรเข้าใจเงื่อนไขชีวิตของพวกเขาว่า เป็นความพยายามจัดระเบียบทางสังคมของคนชั้นแรงงาน ที่จะอยู่รอดได้ในโลกที่ต้องการวินัยในการทำงานอย่างเข้มข้นในงานที่อันตรายอย่างยิ่ง รวมถึงธรรมชาติของเงินตราที่กัดกร่อนความสัมพันธ์ทางสังคม อย่างไรก็ดี เมื่อทุนนิยมก้าวหน้าขึ้น การหาประโยชน์จากการทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงน้อยลง นายจ้างชอบแรงงานที่มีวินัยในการทำงานในโรงงานมากกว่าคนที่ดื่มหนัก แต่ก็ยังมีแรงงานทั้งแรงงานระดับล่างและชนชั้นกลางที่ใช้ชีวิตเป็นจังหวะ (rhythm) ไม่ต่างกับแรงงานชายขอบในอดีต คือทำงานหนักในระหว่างสัปดาห์และดื่มหนักในวันสุดสัปดาห์ (Wilk, 2014)

บทความนี้ใช้แนวทางมานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์เป็นแนวทางการวิเคราะห์การดื่มสุราเข้ากับเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ผลักดันให้ผู้มีรายได้น้อยหันไปหาการดื่มสุรา ขณะเดียวกันไม่มองข้ามการตัดสินใจการให้เหตุผลของผู้ดื่ม ด้านระเบียบวิธี ใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เพื่อมีประสบการณ์ร่วมกับผู้ดื่มสุรา และการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีสองกลุ่มซึ่งมีช่องทางการเข้าถึงแตกต่างกัน กลุ่มแรก เป็นพนักงานโรงงานและชุมชนเข้าถึงผ่านมูลนิธิหญิงชาย

ก้าวไกลที่ทำงานเกี่ยวกับการลดความรุนแรงในครอบครัวและลดการดื่มสุรา ที่แนะนำผู้ดื่มสุราที่ยินดีจะเป็นผู้ให้ข้อมูลด้วยความสมัครใจ กลุ่มที่สอง เป็นชาวบ้านในชุมชนแออัดในพื้นที่ซึ่งผู้เขียนเคยสนับสนุนการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งผู้ดื่มสุรามีความไว้วางใจและยินดีที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดื่มสุราของตน ในโครงการวิจัยผู้เขียนสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 77 คน เป็นผู้ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ 68 คน เป็นญาติของผู้ที่ดื่มหนักซึ่งเสียชีวิตแล้วหรือไม่สามารถให้ข้อมูลได้ 3 คน และภรรยาของผู้ที่ดื่มหนัก 3 คน เป็นผู้ทำกิจกรรมคนต้นแบบในชุมชน 3 คน ก่อนการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ รวมถึงการสนทนากลุ่ม ผู้เขียนและผู้ช่วยวิจัยได้แจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลทราบถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และขอความยินยอมในการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลทุกคน ชื่อบุคคล ชื่อสถานที่และชื่อชุมชน ที่ใช้ในบทความวิจัยชิ้นนี้นี้ล้วนเป็นนามสมมติทั้งสิ้น เพื่อปกป้องตัวตนและความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลตามมาตรฐานจริยธรรมการวิจัย งานวิจัยใช้ระยะเวลาในการศึกษา 22 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2565 ถึงเดือนมิถุนายน 2567

ความหลากหลายของวิธีการดื่ม

ข้อค้นพบประเด็นแรกจากการวิจัยคือ ความหลากหลายของวิธีการดื่มสุราของคนจนเมือง เพื่อหากล้างภาพจำที่คนทั่วไปอาจเข้าใจผิดว่า คนจนที่ดื่มสุราส่วนใหญ่คือคนที่ดื่มหนัก ข้อเท็จจริงคือการดื่มมีความหลากหลายทั้งด้านปริมาณการดื่ม ความถี่ของการดื่ม ประเภทของเครื่องดื่ม สถานที่ (place) เวลา (time) และบริบทของการดื่ม (Gordon et al., 2012: 4)

ผู้เขียนแบ่งประเภทของเครื่องดื่มที่ดื่มเป็น 3 ประเภท ได้แก่ เหล้าขาว เปียร์ และเหล้าสี หรือผู้ให้ข้อมูลบางคนเรียกว่าเหล้าแบน เหล้าขาวในที่นี้ครอบคลุมถึงเหล้าเซียงซุน เหล้าเสื่อ และเหล้าดองด้วย ในบรรดาผู้ให้ข้อมูลโดยผู้ดื่มหรือญาติผู้ใกล้ชิดผู้ดื่ม รวม 71 คน พบว่า ดื่มเปียร์มากที่สุด 32 คน คิดเป็นร้อยละ 45.07 ของผู้ให้ข้อมูล ดื่มเหล้าขาว และเหล้าสี จำนวน 21 และ

13 คน ตามลำดับ อีก 5 คน เป็นคนรุ่นใหม่ที่ดื่มสิ่งมีเมาประเภทอื่น เช่น น้ำกระท่อม หรือเครื่องดื่มผสมยาแก้แพ้ ยาแก้ปวด ผู้ให้ข้อมูลดื่มเบียร์เป็นสัดส่วนมากที่สุดแย้งกับสมมติฐานของผู้เขียนที่คิดว่า เหล้าขาวและเหล้าสีควรเป็นเครื่องดื่มของผู้มีรายได้น้อยเพราะราคาถูกกว่าเมื่อเทียบปริมาณแอลกอฮอล์เท่ากัน ครั้นพิจารณารายละเอียดจึงพบว่า ผู้ที่ดื่มเบียร์ไม่ใช่คนที่ดื่มครั้งละมาก ๆ แต่เป็นการดื่มปริมาณน้อยต่อครั้งและไม่ได้ดื่มจนเมา บอกเป็นนัยว่า ผู้ที่ดื่มส่วนใหญ่ไม่ใช่คนดื่มหนัก ส่วนการดื่มเหล้าสีผสมโซดาพบน้อยลง มีเฉพาะวงที่นั่งดื่มร่วมกันยาว ๆ เท่านั้นที่จะดื่มเหล้าสี ในทางกลับกัน คนที่ดื่มหนักทุกวันหรือเกือบทุกวัน จะดื่มเหล้าขาวเพราะราคาถูกเมื่อเทียบกับเครื่องดื่มประเภทอื่น

ในส่วนของแบบแผนหรือวิธีการดื่มสามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม โดยพิจารณาจากเวลาที่และปริมาณการดื่มเป็นหลัก ซึ่งจะสัมพันธ์กับประเภทของเครื่องดื่มและรายได้ของผู้ดื่ม แต่ในที่นี้จะกล่าวรายละเอียดใน 3 กลุ่มแรกจากกลุ่มที่ดื่มน้อยไปมาก ส่วนกลุ่มที่ 4 เป็นกลุ่มที่ดื่มน้อยมาก จึงไม่ได้ลงรายละเอียด

1) ดื่มเกือบทุกวันโดยมีเพดานจำกัด

ภาพจำเกี่ยวกับการดื่มสุราของผู้มีรายได้น้อยคือดื่มกันจนเมาหัวราน้ำขาดความรับผิดชอบ ไม่แน่ใจว่า วันถัดไปจะสามารถไปทำงานได้หรือไม่ บ่อยครั้งที่ผู้เขียนลงชุมชนเพื่อศึกษาชีวิตของชาวบ้านและปรึกษาปัญหาชุมชน มักเห็นชาวบ้านตั้งวงดื่มสุราก็มีอคติคิดไปว่า คงดื่มสุรากันยึดเยื้อ แต่เมื่อพูดคุยกับคนที่นั่งดื่มหรือสังเกตวงสุราให้ละเอียดขึ้น จึงเข้าใจว่าคนที่ดื่มหลายคนดื่มอย่างมีวินัยรู้ขอบเขตของตัวเอง

วงสุราวงแรกที่ทำให้ผู้เขียนเข้าใจว่า ภาพที่เห็นไม่ได้เป็นอย่างที่คิดคือ ฟินายที่ชุมชนรถไฟ 1 ที่จะดื่มกับจอน ซึ่งทำงานบริษัทขนส่งสินค้าละแวกชุมชน ทั้งสองดื่มเบียร์กระป๋อง เพราะสะดวกกว่ากินเหล้าที่ต้องผสม

น้ำแข็งโซดา อีกทั้งพินายกับพิจอนมีกำลังทรัพย์พอที่จะซื้อเบียร์ซึ่งราคาแพงกว่าเหล้า พินายบอกว่า ค่าเบียร์แต่ละวันไม่ได้สูงเกินกว่าระดับรายได้ของตัวเองจะรับไหว เพราะพินายและภรรยาจะขายน้ำตอนเช้าได้ประมาณวันละ 1,500-2,000 บาท พินายพูดติดตลกว่า “ผมเหมือนลูกจ้างเมียอะอาจารย์ ทำได้เท่าไรเขาเอาไปหมด ส่วนผมได้เงินใช้รายวัน เมียให้ผมกินเบียร์วันละสองร้อย ผมก็กินของผมเท่านี้” ทั้งสองกินเบียร์ประมาณวันละ 3-4 กระป๋องต่อคน ค่าเบียร์กระป๋องละ 40 บาท สรุปค่าเบียร์วันละ 120-160 บาท บางวันอาจจะถึง 200 บาท

ระหว่างที่นั่งคุยกัน เวลาใกล้สองทุ่ม (20.00 น.) พินายก็พูดว่า “อาจารย์จะนั่งต่อก็นั่งไปนะ สองทุ่มผมขอชิงไปนอนก่อนนะ เพราะพรุ่งนี้ผมต้องตื่นตีสาม” พินายต้องตื่นตั้งแต่ตีสามเตรียมตัวขายน้ำซึ่งเป็นรายได้ทางเดียวและห้ามพลาดเด็ดขาด เป็นข้อเท็จจริงที่หากผู้เขียนไม่ได้นั่งอยู่ด้วย ก็คงคิดไปเองว่าวงสุราแบบนี้กินกันไม่เมาไม่เลิก ตื่นกันไม่มีพอดาน

ลุงจัน (อายุ 72 ปี) อาชีพเข็นรถขายไอศกรีมเป็นอีกคนหนึ่งที่มีแต่มีพอดาน ผู้เขียนรู้จักลุงจันตั้งแต่ลุงจันเช่าห้องอยู่ที่ชุมชนข้างวัด (ชื่อสมมติ) ช่วงหัวค่ำประมาณหกโมงกว่าถึงหนึ่งทุ่มหลังจากขายไอศกรีมเสร็จ ลุงจันเดินผ่านหน้าร้านขายของชำจะแวะกินเหล้าขาว 1-2 เป๊ก แล้วบอกกับผู้เขียนเสมอว่า “ผมกินของผมอย่างนี้ทุกวัน แคน้แหละอาจารย์ เป๊กสองเป๊กแล้วผมก็ขึ้นนอนแล้ว ผมไม่ได้ยุ่งวุ่นวายกับใคร” ปัจจุบันลุงจันย้ายมานอนที่ห้องพักซึ่งเจ้าของรถไอศกรีมจัดไว้ให้แล้วจ่ายค่านอนเป็นรายวัน ในละแวกนั้นไม่มีร้านขายของชำที่ขายเหล้าขาวเป็นเป๊ก ลุงจันก็เปลี่ยนมาดื่มเบียร์กระป๋องยาววันละ 1 กระป๋อง ราคากระป๋องละ 52 บาท เมื่อเทียบกับรายได้นั้นละ 600 บาท ลุงจันจึงคิดว่าไม่ใช่ว่าจ่ายที่มากมาย เพราะ “กินพอได้ชื่นใจนิด ๆ” แต่หากวันไหนไม่ได้ขายไอศกรีมก็จะไม่ดื่ม ด้วยการกินในลักษณะที่มีขอบเขตชัดเจน และไม่ได้สร้างผลกระทบด้านเศรษฐกิจและอื่น ๆ ลุงจันจึงมองการดื่มของตัวเองว่า “การดื่มของเราไม่ได้สร้างผลเสียกับใคร” เพราะยังทำงานได้ทุกวัน

2) ตี๋มในวันหยุดสุดสัปดาห์

ประสบการณ์ของผู้เขียนที่มักไปร่วมกิจกรรมในชุมชนแออัดในวันเสาร์หรืออาทิตย์ และมักเห็นวงสุรากินตั้งแต่ช่วงบ่ายชวนให้คิดไปว่า วงลักษณะนี้คงตี๋มหนัก และสงสัยว่าจะตี๋มจนกระทบกับการงานและเศรษฐกิจมากน้อยเพียงใด เมื่อศึกษาโดยละเอียดก็พบว่า วงตี๋มเช่นนี้ก็มีเพดานเช่นกัน ที่ชุมชนย่านกรุงเทพกรีฑา ในเย็นวันเสาร์ ผู้เขียนพบกับวงตี๋มสุราที่ผู้ตี๋มเป็นคนรุ่นอายุ 50 ปี จนถึง 60 ปีเศษ น้ำเผชิญ (อายุ 64 ปี) เดิมมีอาชีพขับรถแท็กซี่แต่ปัจจุบันไม่ได้ขับ เนื่องจากหมดภาระเรื่องลูกที่เรียนจบแล้ว น้ำเผชิญจึงอยู่บ้านกับภรรยาที่เปิดร้านขายของชำและช่วยดูแลหลาน 6 คน เพื่อนตี๋มเป็นประจำคือ พี่เพชรอายุ (49 ปี) อาชีพขับรถบรรทุก 6 ล้อขนส่งน้ำมัน มีรายได้เงินรวมเบี้ยเลี้ยงเดือนละ 20,000 บาท พี่เพชรเป็นคนรูปร่างผอม และตี๋มเหล้าเสมอไม่ใช่เหล้าสีหรือเบียร์ มองจากภายนอกชวนให้เข้าใจผิดว่า เป็น “ซีเมา” แต่ความจริงแล้วพี่เพชรมีวินัยตี๋มเฉพาะวันหยุดเสาร์อาทิตย์ที่หน้าร้านของพี่เผชิญ โดยให้เหตุผลของการตี๋มเหล้าว่า “กินเหล้ากันเซ้ง” เป็นเหมือนกิจกรรมยามว่างในวันหยุด เพราะไม่ได้ไปนั่งดูมวยหรือไปดูตีไก่ท้ายซอยกับคนอื่น จึงนั่งตี๋มเงียบ ๆ กับน้ำเผชิญ ในวันทำงานตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์พี่เพชรจะไม่ตี๋มเลย เพราะอาชีพขับรถบรรทุกน้ำมันต้องคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นสำคัญ พี่เพชรย้ำเสียงหนักแน่นว่า “ตี๋มไม่ได้เด็ดขาด” บริษัทมีการตรวจวัดแอลกอฮอล์ก่อนเข้างานด้วย วันอาทิตย์ก็หยุดตี๋มตั้งแต่ก่อนเย็น

เช่นเดียวกับพี่แขก (อายุ 61 ปี) ผู้ร่วมวงอีกคน ซึ่งเป็นช่างรับเหมาทำเฟอร์นิเจอร์ built-in ตามบ้าน มีรายได้ไม่ต่ำกว่าเดือนละ 30,000 บาท บางช่วงหากไม่ได้รับเหมางานเองก็จะทำงานรับค่าแรงวันละ 1,000 บาท เนื่องด้วยเป็นช่างเฟอร์นิเจอร์ฝีมือดีที่ต้องส่งงานคุณภาพและให้ทันเวลากับที่นัดหมายกับนายจ้างไว้ พี่แขกจึงไม่กินเหล้าในตอนเย็นของวันทำงานเลย แต่ตี๋มเฉพาะวันเสาร์หรือวันอาทิตย์วันใดวันหนึ่งเท่านั้น

3) ต้มหนักเป็นประจำทุกวันหรือเกือบทุกวัน

หลังจากผู้เขียนเก็บข้อมูลในงานวิจัยนี้ระยะหนึ่งแล้วพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ต้มในสองแบบแรก จึงตั้งใจมองหาผู้ที่ต้มหนักและถามที่เทพประทาน ชุมชนข้างทางด่วนก็ได้คำตอบว่า “คนที่กินเยอะ เดียวนี้ไม่ค่อยมีแล้วอาจารย์ เมื่อก่อนเคยมีแต่ตอนนี้ตายหมดแล้ว” พร้อมขยายความว่า “อย่างลุงจ้อยที่เสียไปแล้ว ก็ไปเพราะกินเหล้านี้แหละ คือกินแต่เหล้า ข้าวไม่กิน แกกิน 28² เคยหยุดไปแล้วกลับมากินใหม่ ทำงานรับจ้างล้างข้าวโพดได้วันละสองร้อย สามร้อย แต่เบิกเงินบ่วย เบิกไปซื้อ [เหล้า] มากิน ทำงานไปกินไปอย่างนี้ถึงได้ตายเร็ว” นอกจากลุงจ้อยแล้วคนอื่นที่ผู้เขียนเคยรู้จักว่า ต้มหนักทุกวัน สุขภาพจะทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว

นพ (อายุ 36 ปี) เป็นตัวอย่างหนึ่งของคนที่ต้มหนัก แม้จะยังทำงานได้ แต่การต้มของเขาก็กระทบกับรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัว นพทำงานพนักงานรักษาความปลอดภัยที่หน่วยราชการแห่งหนึ่ง หลังเลิกงานจะต้มกับลูกน้องที่ห้องแถวริมทางรถไฟของนพ เขาบอกเองว่า “นั่งกินทุกวัน 365 วัน ไม่มีวันหยุด” และเป็นการต้มหนักแบบ “ถ้ากินกับลูกน้องเอาให้ร่วง” คือต้องกินจนเมาจนกว่าลูกน้องของนพจะเดินขาปัดกลับไปห้องเช่าของตัวเอง นพบอกกับผู้เขียนกลัวเสียงหัวเราะว่า “กินเล็กไม่ดึก อีก 15 นาทีเล็ก ไม่ใช่ อีก 15 นาทีเล็ก แต่อีก 15 นาที เทียงคีนค่อยเล็ก” ปัจจุบันแม้จะย้ายมาทำงานที่หน่วยงานหนึ่งของกรุงเทพมหานครแต่ณพิยังต้มหนัก การต้มหนักของนพทำให้เขาไม่ได้จนเจือครอบครัว เป็นภาระของภรรยาที่ต้องเลี้ยงดูลูกสามคน อีกทั้งยังใช้ความรุนแรงทางวาจากับภรรยา

4) คนที่ต้มเป็นบางโอกาส

ผู้ต้มลักษณะนี้ในความรู้สึกคือไม่อยากต้ม จะต้มเฉพาะโอกาสที่เลี้ยงไม่ได้ เช่น งานฉลองสำคัญ และมักจะต้มน้อย เช่น พิเล็ก อยู่ในชุมชนในเขตบางซื่อ อาชีพขับซาเล้งรับซื้อของเก่า อาชีพที่คนทั่วไปมักมีภาพจำว่า

ดื่มเหล้ามา แต่พีเล็กซึ่งเป็นแกนนำคนหนึ่งของชุมชนและเครือข่ายเป็นคน ดื่มน้อย ภายหลังการประชุมมักจะมีการดื่มกันต่อ พีเล็กจะนั่งอยู่ด้วยเพียง 15-30 นาที และดื่มน้อย จากนั้นก็ขอตัวกลับ พีเล็กเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า คนจนไม่ได้นิยมการดื่มกันทุกคน หากใครรู้ว่าตัวเองมีภาระอื่น ๆ ก็จะไม่หลีกเลี่ยงการดื่ม

ดื่มไม่ใช่เพราะเครียด

ข้อค้นพบประการต่อมา คือ การให้เหตุผลต่อการดื่มสุราของผู้ดื่ม เหตุผลชุดแรก เป็นเหตุผลด้านบวกของการดื่มสุรา เริ่มจาก ดื่มเพราะมีความสุข (hedonism) ไม่ใช่ดื่มเพราะเครียด ดังเช่น พีบีในตอนต้นของบทความ ที่มักย้ำอยู่เสมอว่าตนเองดื่มเหล้าเพราะมีความสุข โดยจะดื่มประจำกับเพื่อนบ้าน ในชุมชนช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์ พีบีอธิบายกับผู้เขียนว่า “เรากินเหล้าเพราะเรามีความสุข อย่าให้เหล้ากินเรา ใครมากินเหล้าแล้วมานั่งเครียดร้องในวงเหล้า มึงไปเหอะ ไปแก้ไขปัญหามึงให้จบก่อนแล้วค่อยมากิน... บิกินเหล้าแล้วสนุก เพราะอะไร ถ้าใครเอาเรื่องเคร่งเครียดมาพูด เอาปัญหามาลง...ไม่ถูก เพราะคนเขาช่วยเราไม่ได้หรอก เอาปัญหาไว้ที่บ้านมึง” เป็นคำอธิบายที่ตรงข้ามกับวลี “จนเครียดกินเหล้า” เพราะที่นี้ดื่มเมื่อจัดการปัญหาของตัวเองได้แล้ว

พีบี ในวัย 54 ปี สามีเสียชีวิตแล้ว ไม่ได้ทำงานประจำ ก่อนหน้านี้ทำขนมขายตามโรงพยาบาลและอาร์ทเมนต์ในละแวกชุมชน แต่หยุดขายในช่วงโรคโควิดแพร่ระบาด ประกอบสามารถส่งลูกเรียนจบปริญญาตรีโดยกู้ยืมเงินจากกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) ลูกจึงบอกพีบีว่า ไม่ต้องทำงานประจำ เว้นจะมีคนจ้างเป็นครั้งคราว ในฐานะแกนนำชุมชนพีบียังช่วยเหลือดูแลเด็กหลายคนในชุมชนที่พ่อแม่มีปัญหา เด็กเหล่านี้ก็เรียกพีบีว่า “แม่” ช่วงเวลาเปิดภาคเรียนพีบีต้องกลุ้มใจเรื่องหาเงินจ่ายค่าเทอมให้เด็ก ๆ แต่ก็มีลูก ๆ และญาติพี่น้องช่วยจนเจือ ดังนั้น พีบีก็ไม่ได้มีสถานะทางเศรษฐกิจตึงเครียด แต่สามารถบอกได้ว่าการดื่มสุราเพื่อหาความสุข

เช่นเดียวกัน พี่นายที่ชุมชนรถไฟในเมือง 1 ที่ดื่มเบียร์ในตอนเย็น บอกว่า “ผมกินให้อ่อนสบาย เวลากินก็คุยกันสนุก ๆ คนโน้นซื้อที คนนี้ซื้อที กับแกล้มกินบ้านผม ผมก็หาอะไรมาอย่างกินกันไป” งานศึกษาในต่างประเทศระบุว่า การดื่มเหล้าเพื่อแสวงหาความสุข (hedonism) เป็นหนึ่งในเหตุผลที่ทำให้คนดื่มสุรา (Room and Makela 2000, as cited in Gordon et al., 2012) แต่งานศึกษาในไทยแทบไม่กล่าวถึงปัจจัยนี้

ต่อมาคือดื่มเพื่อผ่อนคลายจากการทำงาน กลุ่มคนที่ให้เหตุผลว่า ดื่มเพื่อผ่อนคลายหรือเป็นวิธีการพักผ่อนหลังเลิกงาน อาจดื่มตอนเย็นหลังเลิกงาน หรือดื่มในวันหยุดสุดสัปดาห์ตามใจของงาน ผู้เขียนคุยกับกลุ่มคนทำงาน เชื่อมเหล็กเพื่อเป็นโครงสร้างของท่อส่งแก๊ส สะพาน ฯลฯ ความรู้สึกที่พวกเขาพูดถึงการดื่มของตัวเองคือ ดื่มเพื่อผ่อนคลายหลังการทำงาน ดิงลี (อายุ 38 ปี) เป็นหัวหน้าช่างเชื่อมมา 4 ปี เล่าว่า คนเป็นหัวหน้ามีความเครียด ต้องวางแผน ให้งานเดินหน้าไปได้ทุกวัน รู้ว่าวันหนึ่งงานต้องเดินไปถึงไหน แต่ละอาทิตย์ต้องคืบหน้าเท่าไร “มันเครียดต้องรองรับอารมณ์ของคน ต้องเป็นช่างทำหน้ากว่าจะได้ขึ้นงาน กว่าจะรังสรรค์งานออกมา ต้องไตร่ตรองทุกอย่าง มีอุปสรรคยาก เวลางานเสร็จก็อยากคลายเครียด เป็นเวลาที่เรามองเราโล่ง อยู่กับเพื่อน ถือว่าเป็นการผ่อนคลาย”

พี่บอย (อายุ 43 ปี) หัวหน้าช่างประกอบ มีหน้าที่จับชิ้นส่วนของเหล็กประกบกันตามแบบเพื่อให้ช่างเชื่อมมาเชื่อม บอกว่า ปกติจะกินเบียร์ทุกวันกับน้องในทีม มีบ้างที่กินคนเดียว พี่บอยให้เหตุผลว่า กินเพื่อคลายเครียดจากการทำงาน โดยจะหิ้วเบียร์คนละ 3 ขวดมากินด้วยกัน “เราทำงานหนักมาแล้ว ทำงานร้อน ๆ มากินเบียร์เราก็ชื่นใจ ซัดเบียร์แล้วก็ชื่นใจแล้วก็สรุปงานกัน งานตรงนั้นทำไปถึงไหน พรุ่งนี้ขาดอะไร” ดื่มไม่ยึดเยื้อแล้วแยกย้าย แต่ถ้าตั้งใจดื่มยาว ก็จะมีกินเหล้าสัปดาห์ในวันเสาร์หรืออาทิตย์

พี่เรณู คนสวนในหมู่บ้านจัดสรร ทำงานตั้งแต่ 8.00-16.00 น. และรับจ้างเสริมจนถึงเวลา 18.00 น. เมื่อทำงานเสร็จก็มักจะซื้อเบียร์มาดื่ม ทุกวัน

หลังเลิกงาน ก็บอกทำนองเดียวกันว่า “กินแล้วหลับดี เลือดไหลเวียนดี กิน แก่เหนียวนะ ไม่ได้แก่เครียด” เช่นเดียวกับ พี่จ๋าและลูกชายหลังจากเสร็จงานทำสวนก็ซื้อเบียร์มาดื่มที่ห้องพักกับคนละ 1 ขวด พี่จ๋าบอกว่า ดื่มแล้ว ทำให้หลับสบาย

นอกจากนี้การดื่มยังทำหน้าที่ในการสร้างและขยายทุนทางสังคม (social capital) คือสร้างเครือข่ายทางสังคมและความไว้วางใจ (Putnam, 1993) ผู้ให้ข้อมูลหลายคนที่เป็นแกนนำสหภาพแรงงานหรือแกนนำชุมชน ชี้ถึงประโยชน์ของการดื่มสุราร่วมกันหลังการประชุมว่า เป็นการสร้างความสนิทสนมและไว้วางใจมากกว่าการประชุมที่เป็นทางการ พี่แบ็ค แกนนำชุมชนรถไฟในเมือง 2 ซึ่งเป็นชุมชนที่ประสบปัญหาการถูกไล่ออกจากโครงการของการรถไฟแห่งประเทศไทย เล่าว่า แม้ชาวบ้านจะอาศัยอยู่ที่ริมทางรถไฟเหมือนกัน อยู่ชอยเดียวกัน คำนึงกันคิดว่าใครบ้านอยู่ไหน แต่ไม่ได้พูดคุยกันมากนัก เนื่องจากอายุชุมชนประมาณ 20 ปี ไม่เหมือนชุมชนอื่นที่มีอายุ 40-50 ปี ที่น่าจะรู้จักกันเฉพาะคนที่อยู่ในละแวกรอบๆ บ้านสืถึงห้าหลังเท่านั้น หรือรู้จักคนที่ประกอบอาชีพเดียวกันเช่น ขับวินมอเตอร์ไซด์รับจ้างเหมือนกัน เมื่อชุมชนประสบปัญหาการไล่ออกและต้องมีการรวมกลุ่มกันทั้งชุมชน เริ่มจากการชักชวนให้มาประชุมหาทางออก แต่หลังจากการประชุมเสร็จแล้ว “พอเริ่มมองกันว่า พี่ดื่มมัย พี่ดื่ม ผมก็ดื่ม มันก็ง่าย ถ้าไม่มีเรื่องแอลกอฮอล์มันคุยกันได้ไม่นาน”

เหตุผลชุดที่สอง เป็นเหตุผลที่ทำให้การดื่มมีความเป็นกลาง (neutralization) (Piacentini et al., 2012) หรือหักล้างข้อมูลจากที่พูดถึงโทษของการดื่มสุรา เบื้องต้นคือ การบอกว่า ตัวเองดื่มอย่างมีพินิจจำกัด ไม่ได้ดื่มมากเกินไป โดยดูจากค่าใช้จ่ายในการดื่มไม่ได้มากถึงขั้นดื่มแล้วทำให้จนลง เพราะแต่ละคนจะเลือกประเภทและปริมาณเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ให้สอดคล้องกับรายได้ของตัวเอง เช่น ถ้าพอมีรายได้และดื่มไม่ยาวก็ดื่มเบียร์ ถ้าดื่มมากต้องลดลงมาดื่มเหล้าขาว นำเผชิญที่มักจะดื่มสุราในวันหยุดสุดสัปดาห์บอกว่า

“เสาร์อาทิตย์ ถ้าแขกมันว่างก็นั่งกินกันคำ ๆ เหล้าชุดหนึ่งก็สี่ห้าร้อย ช่วยกันออก ถ้าชุดหนึ่งไม่พอก็ชุดสอง หารกันสองคน หรือชุดแรกขึ้นซื้อก่อน ชุดสองมันซื้อ ก็ไม่ได้มากมายอะไร กินอยู่บ้านด้วยมันไม่ได้เยอะอะไร จะเดือดร้อนใครที่ไหน” คำอธิบายของน้ำเผลิญก็คือ ทั้งสองมีกำลังที่จะกินเหล้าสับดาห์ละครึ่งได้ ไม่ได้เป็นรายจ่ายที่มากมายเมื่อเทียบกับรายได้ของตน และยังชี้ด้วยว่า การดื่มที่บ้านทำให้รายจ่ายส่วนนี้ไม่มาก

การยกประเด็นสถานที่ดื่มของน้ำเผลิญ สามารถวิเคราะห์ในเชิงสถานที่ (place) ได้ว่า การดื่มที่บ้านทำให้มีข้อได้เปรียบอย่างน้อย 3 ประการ เมื่อเปรียบเทียบกับสถานที่ตามร้านอาหารหรือผับบาร์ คือ หนึ่ง ค่าใช้จ่ายในการดื่มถูกกว่า เนื่องจากราคาเครื่องดื่มไม่ได้ถูกบวกเพิ่มเหมือนที่ไปกินตามร้าน สอง ไม่มีความเสี่ยงจากการเมาแล้วขับเพราะกินอยู่ในละแวกบ้าน หากใครเมา ก็เพียงแค่เดินเข้าไปนอน สาม มีความเสี่ยงต่ำจากเหตุทะเลาะวิวาท เพราะส่วนใหญ่คนที่นั่งดื่มด้วยกันจะรู้จักและมีความเกรงใจกัน ส่วนคนที่ดื่มสุราและมีมักพฤติกรรมก้าวร้าวก็จะถูกกำกับโดยกลไกของชุมชนหรือถูกบอยคอตไม่ให้ร่วมดื่มด้วย ต่างจากการดื่มที่ร้านที่มีโอกาสจะมีเหตุขัดเคืองกับคนอื่นที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนได้ ในแง่นี้คนทำงานในย่านโรงงานและดื่มที่ร้านค่ามีความเสี่ยงมากกว่าคนที่ดื่มในชุมชน

สำหรับผู้ดื่มที่ดื่มอย่างมีพีดานจำกัดชัดเจน ไม่ให้กระทบกับการทำงาน และมีรายได้เหลือพอสำหรับค่าใช้จ่ายด้านอื่น จึงมักมองการดื่มของตัวเองว่าเป็นการดื่มที่ไม่ได้สร้างปัญหา มีความเสี่ยงต่ำ แต่มุมมองดังกล่าวอาจมีข้อโต้แย้งได้ว่า ผู้ดื่มมักจะประเมินผลกระทบจากการดื่มของตัวเองต่ำกว่าความเป็นจริง อีกทั้งผลกระทบด้านสุขภาพอาจไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใด แต่สะสมแล้วส่งผลเสียในระยะยาว (Morris et.al., 2023)

อย่างไรก็ดี การให้เหตุผลว่า การดื่มของตนส่งผลกระทบน้อย ใช้ได้กับคนที่ดื่มอย่างมีพีดานเท่านั้น แต่ในกรณีคนที่ดื่มค่อนข้างมาก แม้จะยังไม่

ถึงขั้นเมาทุกวัน ต้องบอกตัวเองด้วยเหตุผลอื่น ผู้เขียนพบว่า เหตุผลหนึ่งที่คนดื่มหนักบอกกับตัวเองก็คือ การดื่มสุรายังดีกว่าการใช้จ่ายติดประเภทอื่น

พี่ปู (อายุ 56 ปี) อยู่ที่ชุมชนรถไฟในเมือง 1 พี่ปูจะดื่มเล็กน้อยในวันธรรมดาแต่จะมีดื่มหนักในคืนวันเสาร์ กว่าจะเลิกก็เป็นเวลาหลังเที่ยงคืนไปแล้ว ที่น่าสนใจคือในวงของพี่ปู ยังมีภรรยาคือพี่ปลาและลูกสาวอยู่ในวงด้วย พี่ปูถือเป็น “รุ่นใหญ่” ในชุมชน โทมากับตายายที่ไม่ได้สนใจดูแล จบแค่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เคยใช้ชีวิตไร้บ้านนอนข้างถนนอยู่สองปี แต่มีญาติอยู่ที่ชุมชนแห่งนี้ จึงได้รู้จักและมีครอบครัวกับพี่ปลาอยู่ที่นี้ ปัจจุบันเป็นคนขับรถของผู้บริหารเงินเดือน 26,000 บาท ซึ่งถือว่ามั่นคงที่จะเลี้ยงดูครอบครัวได้

พี่ปลา (อายุ 53 ปี) อยู่บ้านและมีอาชีพเสริมขายอาหารตามสั่งที่หน้าบ้าน ลูกสาวคือ ปู (อายุ 26 ปี) เรียนจบแค่ชั้นมัธยม 3 แล้วไม่ได้เรียนต่อ อยู่บ้านช่วยแม่ขายของ พี่ปู บอกว่า ลูกสาวโตมากับวงเหล้า เห็นพ่อแม่กินลูกก็กินตามเป็นธรรมดา ปู เผยว่า ตัวเองลองมาแล้วทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นน้ำกระท่อม หรือเล่นยา หมายถึง ยาบ้า “กินเหล้า พ่อเลยบอกว่าไม่เสียหาย” ปมลึกของครอบครัวพี่ปูก็คือ เป็นห่วงปูที่เคยใช้จ่ายติด จึงต้องคอยดูแลไม่ให้กลับไปใช้จ่ายติดอีก การดื่มเหล้าจึงเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ พี่ปู บอกว่า “คนกินเหล้า ไม่ใช่เพราะมีปัญหา แล้วต้องมาหางเหล้า ไม่ใช่เลย พวกเราไม่ได้มีปัญหาในชีวิต เข้าก็ไปทำงานเย็นก็กลับมา ใครไหวก็มากิน ไม่ใช่ว่ามีปัญหาแล้วกินเหล้า” ที่สำคัญ “ที่นั่งวงนี้ไม่มีเรื่องยา” พี่ปูยังพูดด้วยความภูมิใจถึงคนในวงอีกคนหนึ่งว่า เมื่อก่อนเป็น “ซอมบี้” เพราะเสพยา แต่ตอนนี้เลิกแล้ว ดีใจมากที่กลับมา “เป็นผู้เป็นคน” จากการถอดรหัสการให้ความหมายต่อการดื่มสุราที่คนทั่วไปอาจมองว่า ครอบครัวพี่ปูมีลูกสาวนั่งดื่มสุราด้วยไม่เหมาะสม แต่สำหรับพี่ปูและพี่ปลา เมื่อเปรียบกับการใช้จ่ายแล้ว การดื่มเหล้าแม้จะดื่มค่อนข้างหนักก็ยังยอมรับได้มากกว่าใช้จ่าย พี่หนุ่ม (อายุ 49 ปี) ซึ่งเคยดื่มหนักจนเสียงานเป็นหนี้สินล้านบาทก่อนจะงดเหล้าได้ในปัจจุบัน ย้อนความหลังว่า เมื่อก่อนมองว่า ตัวเองเลิกใช้ผงขาวเปลี่ยนมาดื่มเหล้าแทน

ไม่น่าเลวร้ายเท่ากับไข้หวัด “ตอนนั้นไม่ได้นึกเสียดายเงิน นึกว่าดีกว่าไปใช้ยาเสพติด” ซึ่งสะท้อนให้เห็นมุมมองทำนองเดียวกันคือ กินเหล้ายังดีกว่าติดยาเสพติด ผู้ที่มองว่าการดื่มเหล้ายอมรับได้มากกว่า ยาเสพติดประเภทอื่น เนื่องจากการดื่มสุราไม่ผิดกฎหมาย และไม่ส่งผลเสียต่อสุขภาพในระดับที่รุนแรงและเร็ว เหมือนยาเสพติดประเภทยาบ้าหรือผงขาว ที่เมื่อติดแล้วนำไปสู่การลักเล็กขโมยน้อยเพื่อหาเงินไปซื้อยาเสพติด หรือหลงจนทำร้ายผู้อื่น

เงื่อนไขเชิงโครงสร้างของการดื่มสุรา

กลุ่มสุดท้ายคือ คนที่ดื่มหนัก ทั้งที่ดื่มมาแทบทุกวัน หรือไม่ทุกวัน แต่ทุกครั้งที่ต้องดื่มหนัก ผู้เขียนพบว่า ผู้ที่ดื่มหนักจำนวนหนึ่ง สัมพันธ์กับเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ผลักดันให้เขากลายเป็นคนดื่มหนัก ซึ่งมีสองลักษณะคือ สภาพเงื่อนไขการทำงานที่ใช้แรงงานหนัก และสอง สถานะชายขอบจึงกอบกู้ตัวตนด้วยการดื่ม

ประการแรก งานที่ใช้ร่างกายหนักผลักดันให้ดื่มสุราเพื่อรับมือกับอาการปวดของร่างกาย เช่น คนทำงานก่อสร้าง พี่มาก (อายุ 61 ปี) และป้ามัย (อายุ 70 ปี) อาศัยที่ชุมชนปทุมธานี (ชื่อสมมติ) ทั้งสองรู้จักกันตั้งแต่ราว ๆ ปี 2530 สมัยทำงานก่อสร้างในย่านรังสิตและเริ่มกินเหล้ามาตั้งแต่นั้นเหมือนกัน พี่มากเล่าว่า สมัยอยู่ต่างจังหวัดชาวบ้านจะหมักสาโทหรือกลั่นเหล้ากินเอง เฉพาะช่วงมีงานบุญงานเทศกาล ไม่ได้กินตลอดทั้งปี เมื่อเข้ากรุงเทพฯ ทำงานโรงงานก็ยังไม่ได้ดื่ม กระทั่งออกจากงานโรงงานมาทำงานก่อสร้าง “มาคบหนุ่มพวกก่อสร้าง เขาดื่มกินกันหลังเลิกงาน คราวนี้ก็ดื่มมาเรื่อย ๆ เลย” สุราที่ดื่มคือเหล้าขาว ป้ามัย บ้านเดิมจังหวัดนครปฐม เริ่มแรกเข้ามาทำงานอยู่ที่โรงงานผลิตวิทยุยังไม่ได้กินเหล้า แต่เมื่อมาหาพี่สาวที่รังสิตก็ได้รับคำแนะนำให้มาทำงานก่อสร้าง เพราะได้เงินดีกว่า เป็นงานก่อสร้างถนน งานที่ทำคืองานเทพื้นปาดปูน แต่เป็นงานที่ทั้งหนักและร้อน ทำงานตอนบ่ายแทบไม่ได้พัก พอตกเย็นหลังเลิกงานก็ซื้อเหล้าขาวหรือเซียงซุนกิน “งานก่อสร้าง ทำงาน

เหนื่อย เลยอยากจะกิน กินรวมกับคนที่ทำงานด้วยกัน เหนื่อยจากงานในขี้มัย ก็กินแบบนี้เนี่ย เสร็จแล้วก็ไปกินข้าวบ้านใครบ้านมัน แล้วแยกย้ายกันนอน ต้องตื่นแต่เช้าไปทำงาน”

ทำนองเดียวกัน พี่เดือนและสามีทำงานก่อสร้าง เช้าห้องอยู่ที่ชุมชน แห่งหนึ่งในเขตปทุมวัน มีรายได้วันละ 500 บาท ใช้เงินไปกับการกินเหล้า ขาวประมาณ 140 บาทต่อวัน โดยให้เหตุผลว่า เพราะงานก่อสร้างงานหนัก ต้องใช้แรงงานเยอะ การดื่มเหล้าขาวทำให้มีแรงในการทำงานเพิ่มทำให้ นอนหลับได้ โดยไม่ได้นึกเสียดายเงินเพราะคิดว่า ได้ดื่มจึงมีแรงไปทำงาน

คำบอกเล่าที่มาของการดื่มสุราข้างต้น นอกจากแสดงให้เห็นว่า การดื่มเหล้าสัมพันธ์กับเงื่อนไขของการทำงาน ที่ต้องใช้สุราเป็นเครื่องมือในการรับมือกับความอ่อนล้าของร่างกายแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า การดื่มหนัก ไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใด แต่มักเกิดจากการดื่มสะสมและค่อย ๆ เพิ่มปริมาณ การดื่ม จนกลายเป็นภาวะต้องพึ่งพิงแอลกอฮอล์ (alcohol dependence) เนื่องจากแอลกอฮอล์ที่เคยกระตุ้นร่างกายได้ในระยะแรก แต่เมื่อนานไปร่างกาย ต้องการแอลกอฮอล์ในปริมาณมากขึ้น (เพ็ญจรี วีระธนาบุตร, 2565) เช่น พี่มากแม้ปัจจุบันเปลี่ยนมาทำงานเป็นช่างประจำออฟฟิศแต่ก็ยังดื่ม เหล้าขาวทุกวัน วันละหนึ่งถึงสองขวดเล็ก และขึ้นชื่อว่าเป็นคนดื่มหนักคนหนึ่ง ของชุมชน ส่วนป้ามัย ก็ดื่มเหล้าขาว 40 ดีกรีทุกวัน วันละประมาณหนึ่งก๊ก (เทียบเท่าขวดเครื่องดื่มชูกำลัง) โดยกินหลังเลิกงานระหว่างทำกับข้าว พร้อมบอกว่า “ถ้าไม่กิน นอนไม่หลับ มันเหนื่อย ถ้าเรากินก็หลับ...เวลาทำงานมันเหนื่อย”

กลุ่มคนงานที่เป็นช่างเชื่อมเหล็ก นอกจากดื่มเพื่อผ่อนคลายดังที่ กล่าวไปแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งก็คือ ดื่มเพราะงานเชื่อมเหล็กทำให้เจ็บตา จึง จำเป็นต้องใช้การดื่มสุราช่วยให้นอนหลับ พี่ธีรชัย (อายุ 49 ปี) ปัจจุบันเป็น เจ้าของบริษัทรับเหมาเชื่อมเหล็กสะท้อนว่า ตนทำงานอยู่ในสายงานช่างเชื่อม มาก่อน “เราเห็นเมาทุกวัน ถ้าคนไม่รู้จะดูลูกน้องว่ากินเหล้าเยอะ แต่เรา เข้าใจ คนงานด้วยกัน ช่างเชื่อมด้วยกันต้องเมา” โดยอธิบายว่า ลักษณะงาน

เชื่อมจะใช้สายตา แม้จะมีหน้ากากกันไฟก็ตาม แต่คนหัดใหม่ประกายไฟจาก ออกเหล็กทำให้เจ็บตา เพราะสายตายังไม่ชิน “เจ็บตาจากออกเหล็ก ไม่เหมือน เจ็บตาอย่างอื่น เหมือนเอาทรายร้อน ๆ มาเสียดใส่ตา นอนไม่หลับทรมาน ต้องกินเพื่อให้นอนได้ ให้การเจ็บป่วยน้อยลง ไม่ช้า” ด้วยเหตุนี้พี่ธีรชัยจึง บอกว่า ช่วงเชื่อมร้อยละ 70-80 จะกินเหล้า แม้บริษัทใหญ่ห้ามกินเหล้าแต่ หลังเลิกงานก็ต้องให้เขากิน

พี่บอย หัวหน้าช่างประกอบเล่าถึงประสบการณ์ปวดตาว่า ช่วงเชื่อม หรืองานออก จะมีหน้ากาก 3M กรองไอควันเชื่อม แต่ช่วงประกอบไม่มี เรา ทำหน้าที่จับชิ้นงานให้ช่างเชื่อม “ช่างเชื่อมเขารู้ว่าจังหวะไหนเขาจะแตกแล้ว มีประกายไฟก็ใช้หน้ากากกัน แต่เราเป็นช่างประกอบคอยช่วยจับ บางที่เรา ไม่รู้ว่าเขาจะแตก หันไปมอง อย่างนี้จะเสียดตาเหมือนใครเอาทรายเข้าตา” เคยฝันว่าปวดตา สัมผัสแล้วมีน้ำตาเต็มดวงตา และมีอาการตาแดงอยู่ประมาณ 2 วัน ฉั่ว (อายุ 27 ปี) เป็นคนหนุ่มที่เพิ่งมาทำงานช่างเชื่อมได้ เพียง 3 เดือน สำทับว่า “เรื่องช่างเชื่อมเจ็บตา อันนี้เรื่องจริงถ้าร่างกายทนไม่ไหว ไปนอน แล้วเหมือนทรายเข้าตาเอาน้ำมาล้างก็ไม่หาย ผมต้องซื้อโซดาจากร้านมาล้างตา งานเชื่อมเหมือนเราถูกรอบควัน ดีที่เรายังมีกรองอากาศ 3M”

สอง การดื่มเพื่ออบอุ่นสถานะชายขอบ กรณีของนพที่กล่าวถึงข้างต้นว่า เขาดื่มหนักและกระทบกับครอบครัว แต่แทบไม่มีทำที่ตระหนักว่า การดื่ม ของเขากระทบกับลูกและภรรยา พิจารณาเผินๆ อาจมองว่าเป็น นพ คือ พ่อ และสามีที่บกพร่องต่อหน้าที่ ซึ่งก็สามารถมองได้ แต่ผู้เขียนคิดว่า การดื่ม หนักของนพกับลูกน้องสัมพันธ์กับงาน รปภ. ของเขา แม้งานของเขาจะไม่ได้ หนักแบบงานก่อสร้าง หรือเจ็บตาแบบช่างเชื่อม แต่ในสนามของการทำงาน รปภ. คืองานบริการท่ามกลางเจ้าหน้าที่คนอื่นในหน่วยราชการที่ทำงานนั่งโต๊ะ เขาจึงมีสถานะชายขอบในที่ทำงาน การดื่มหนักกับลูกน้องก็เพื่อชดเชยสถานะ ที่เป็นเบี้ยล่างจากที่ทำงาน เพื่อสร้างตัวตนให้เป็นที่ยอมรับ ในฐานะหัวหน้า ทีมที่เป็นคนคอแข็งและใจกว้างซื้อเหล้ากินกับลูกน้อง

นพจะดื่มหนักเมื่อดื่มกับ “ลูกน้อง” หากอยู่คนเดียวเขาไม่รู้สึกรอยากดื่ม ในฐานะหัวหน้า นพทำหน้าที่ได้ไม่บกพร่อง กระทั่ง รบภ. ที่เป็นลูกน้องซึ่งมีอายุมากกว่านพ เรียกนพด้วยความเคารพว่า “หัวหน้า” ทุกคำ คำสรรเสริญที่นพได้รับคือ หัวหน้านพตัวเล็กแต่เก่งทุกอย่าง ทำงานไม่เคยผิดพลาด มีปัญหาอะไรก็ออกหน้ารับแทนลูกน้อง แม้กระทั่งลูกน้องของนพคนหนึ่งที่มีเรื่องกลุ่มใจที่ภรรยาป่วยติดเตียง แล้วมาหาทางออกด้วยการกินเหล้า นพก็กินเหล้ากับเขาจนกระทั่งไปถึงครอบครัวนพเป็นลูกโซ่ ลักษณะห่วงใยลูกน้องทำตัวให้ได้รับการยอมรับจากสายตาของลูกน้อง แม้งาน รบภ. จะไม่ใช่งานในพื้นที่ห่างไกล เสี่ยงอันตราย เช่น ตัดไม้ เหมืองแร่ ลูกเรือ แล้วเกิดเป็นวัฒนธรรมแบบลูกเรือ (crew culture) ดังที่ Richard Wilk (2014) เสนอแต่กลุ่ม รบภ. ก็เป็นกลุ่มที่ต่างจากพนักงานที่ทำงานสำนักงาน กลุ่ม รบภ. จึงสร้างความเป็นพวกพ้อง และคนที่ได้รับการยอมรับเป็นหัวหน้าคือคนที่แสดงความใจกว้าง เมื่อได้ค่าตอบแทนก็เลี้ยงผู้อื่น เหมือนกับพิธี potlatch ในสังคมชนพื้นเมืองที่ผู้เป็นหัวหน้าเผ่าแสดงความใจกว้างด้วยการยกข้าวของให้ผู้อื่น กรณีของนพ เขาสร้างความยอมรับให้กับตัวเองด้วยการแสดงออกถึงการดื่มหนัก คอแข็ง ใจกว้างด้วยการเลี้ยงเหล้าลูกน้อง ทำให้กลายเป็นคนดื่มหนัก (binge drinking)

ขณะที่นพสร้างตัวตนให้ได้รับการยอมรับในหมู่ลูกน้อง เขาสอบตกในฐานะหัวหน้าครอบครัว เขากินเหล้าขาวขวดใหญ่ขวดละ 140 บาท แทบทุกวัน ๆ บางวันกินมากกว่าหนึ่งขวด จนไม่มีเงินให้ครอบครัว ผู้เขียนถามว่าแล้วภรรยาไม่บ่นหรือ นพตอบต่อหน้าภรรยาที่นั่งอยู่ด้วยว่า “เมียไม่บ่น” แต่ก็ยอมรับว่าบางทีก็อารมณ์ไวว้ายกับภรรยา ทั้ง ๆ ที่การดื่มของนพส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจต่อครอบครัวอย่างมาก แต่ภรรยาของนพไม่กล้าบอกผู้เขียนในขณะที่นพอยู่ด้วย แต่มาบอกภายหลัง เมื่อฟังเสียงของภรรยา ผู้เขียนไม่อาจขึ้นขมนพได้ แต่ต้องการทำความเข้าใจว่า สถานะชายขอบของงานและความต้องการกอบกู้ตัวตน นำมาสู่การดื่มหนักของเขา

Stephan Hogan และคณะ (2014) ทบทวนงานศึกษาปัจจัยทาง ด้านสังคมวัฒนธรรมที่มีผลต่อระดับการดื่มแล้วชี้ว่า งานที่ผ่านมามีลักษณะ พรรณนา (descriptive) หรือไม่กี่ระบุปัจจัยต่าง ๆ แต่ไม่ได้บ่งชี้ว่าปัจจัยใด เป็นปัจจัยสำคัญ บทความวิจัยชิ้นนี้ต้องการหลีกเลี่ยงลักษณะดังกล่าว อีกทั้ง แนวการศึกษาของมานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์ก็ย้ำถึงความสำคัญ ของการวิเคราะห์การดื่มสุรารายได้เงื่อนไขเชิงโครงสร้าง ดังนั้น ประเด็น สุดท้ายที่ต้องการเสนอคือ ตำแหน่งแห่งที่ของผู้ดื่มและการมองถึงโอกาสของ ตัวเองที่จะยกระดับสถานะทางสังคมของตัวเองได้หรือไม่ อย่างไร เป็นเงื่อนไข สำคัญที่จะกำกับผู้ดื่มว่าจะดื่มสุราในระดับใด

ด้านหนึ่ง ผู้ที่มองเห็นโอกาสในชีวิตของตัวเองที่จะก้าวไปข้างหน้าได้ หรืออย่างน้อยพึงพอใจกับการอาชีพ สถานะทางเศรษฐกิจของตัวเอง รวมถึง ความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง มีแนวโน้มจะเป็นผู้ที่สามารถกำกับตัวเองว่า ไม่ดื่มหนัก ไม่ให้กระทบกับสุขภาพและชีวิตการทำงานของตัวเอง คนกลุ่มนี้แม้ จะดื่ม ไม่ว่าจะให้เหตุผลว่าดื่มเพื่อความสุข ดื่มเพื่อผ่อนคลายพักผ่อนหลัง เลิกงาน หรือดื่มเพื่อสร้างเครือข่ายก็ตาม จะกำกับการดื่มของตัวเองไม่ให้ กลายเป็นคนที่ดื่มหนัก เพราะความสุขจากการดื่มสุรา เป็นเพียงความสุข ด้านหนึ่งของชีวิต ยังมีด้านอื่นที่พวกเขาเห็นคุณค่าและต้องรักษา ไม่ว่าจะเป็น ความเป็นพนักงานขายกาแฟที่มีวินัยในการดื่ม ดื่มไม่เกินสองหุ้ม หรือวงดื่ม สังสรรค์วันสุดสัปดาห์ที่ชุมชนย่านกรุงเทพฯ กลุ่มคนงานช่างเชื่อม ที่บอกว่า ดื่มเพื่อผ่อนคลาย แต่หลายคนบอกตรงกันว่า ต้องไม่ให้กระทบงาน เช่น ลีโอ (อายุ 25 ปี) ปกติกินเหล้าขาวเพื่อแก้เหนื่อยและได้สร้างสรรค์ แต่ก็ทิ้งท้ายว่า “เงินเดือน 18,000 บาท สำหรับคนจบ ป.6 หางานแบบนี้ไม่ได้ง่าย ๆ กินได้ ก็ต้องทำงานได้ กินยังงี้ก็อย่าให้เสียงาน” ในวงสนทนา เมื่อดื่มถึงประมาณ หนึ่งหุ้ม พี่บอย หัวหน้าที่ทีมประกอบ ขอตัวกลับบ้าน ลูกทีมในวงก็บอกว่า “หัวหน้ากลับก่อนเถอะ ไม่เป็นไร” แต่กอายุ (27 ปี) บอกว่า “หัวหน้าบอย เขาเป็นหัวหน้าคน เขามีความรับผิดชอบ ผมยอมรับ ถ้ารู้ว่าพรุ่งนี้จะต้อง

ทำงานก็ต้องรู้เวลากลับบ้าน” ในวงของคนทำงานกลุ่มนี้จึงไม่ได้ชวนกันดื่มจนเสียนาน โดยเฉพาะคนที่อาวุโสกว่าคนอื่น ดิงลี่ หัวหน้าช่างเชื่อมบอกว่า “ถึงจะเครียด แต่จะกินทุกวันไม่ได้เดียวเสียนาน” และต้องรู้ข้อจำกัดของรายได้ตัวเอง “ถ้ากิน [เบียร์] ทุกวัน 4-5 ขวด ก็ตายเหมือนกัน ถ้าวันไหนซื้อตึกหยุดเข้าบ้าน ต้องรู้ลิมิตของตัวเอง” สะท้อนให้เห็นว่า รายได้ที่ได้จากการทำงานสูงมากพอที่จะสร้างแรงจูงใจให้ช่างกลุ่มนี้ว่าจะต้องรักษางานเพื่อมีรายได้ต่อเนื่อง เพื่อสร้างสรรค์ความสุขอย่างอื่น

ถ้าเรามองการดื่มของคนเหล่านี้โดยไม่มีอคติทางชนชั้น ก็สามารถเข้าใจได้ว่า หากงานและโอกาสในชีวิตมีคุณค่าความหมายมากเพียงพอสำหรับเขา พวกเขาจะยอมรู้จักห้วงแห่งงานที่มีคุณค่าของพวกเขา ส่วนที่แบ็ค ที่บอกว่าดื่มเพื่อกระชับความสัมพันธ์กับคนในชุมชน บอกว่า การกินดื่มก็ต้องดูกำลังจะกินทุกวันไม่ได้ เพราะเศรษฐกิจของแต่ละคนไม่เท่ากัน ถ้ากินมากไปก็กระทบ

ในทางกลับกัน ผู้ที่มีความพึงพอใจในงานของตัวเองน้อยและเห็นโอกาสที่จะก้าวหน้าน้อย มีแนวโน้มที่จะกลายเป็นคนดื่มหนัก เพราะการดื่มสุรากลายเป็นสิ่งเดียวหรือไม่ก็สิ่งในชีวิตที่สร้างความสุขความพึงพอใจในชีวิต (Engels 1935) ในกลุ่มช่างเชื่อม ฉั่ว (อายุ 27 ปี) เป็นคนหนุ่มที่ดื่มหนักกว่าคนอื่น และเห็นได้ชัดว่าเขามีความโกรธลึก ๆ ว่า เขาควรจะมั่งงานที่ดีกว่านี้ ฉั่วเป็นคน อ.พ.บพระ จ.ตาก เพิ่งกลับมาทำงานที่นี่ได้เพียง 3 เดือนครึ่ง จากการพูดคุย ฉั่วมีความเครียดกว่าคนอื่น พูดกับผู้เขียนเหมือนระบายความอัดอั้นตันใจ เห็นได้ชัดว่าการดื่มของเขาไม่ได้สัมพันธ์กับงาน เพื่อให้หายเจ็บตาเพื่อคลายเครียด หรือสังสรรค์กับทีม ฉั่วนิยามตัวเองว่าเป็น “วัยรุ่นสร้างตัว” เคยมีรถกระบะตระเวนขายของในพื้นที่จังหวัดภาคเหนือมีรายได้ดี แต่เพราะการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้ขาดทุนหลักแสนบาท จึงต้องกลับมาทำงานเป็นช่างประกอบอีกครั้ง สู้กับด้วยว่ามีภรรยาและมีลูก 2 คน ลูกกำลังโต และมีภาระต้องส่งค่าวงจรเดือนละ 8,000 บาท ค่าเช่าห้องเดือนละ

1,300 บาท แต่ละวันต้องมีค่าใช้จ่ายลูกวันละ 40 บาท ลำพังเงินเดือนจึงไม่พอใช้ ฉัวบอกเหตุผลที่เขาต้องซื้อเปียร์กระป๋องมาดื่ม “เพราะอะไร ก็เพราะให้หน้าชา ๆ หน่อย ถึงไม่อายุ จะได้กล้าไปขอยืมเงิน” เขابอกว่าในเวลานั้นเขามีเงินเหลือ 3,000 บาท ซึ่งจะต้องใช้ถึงสิ้นเดือน ขณะที่วันนั้นเป็นวันที่ 10 ของเดือน เห็นได้ชัดว่ารายได้ไม่เพียงพอสำหรับใช้จ่าย ต้องอาศัยเครดิตกินอาหารจาก “ร้านเจ้” เพราะเจ้รู้ว่ามีที่ทำงานแน่นอน เมื่อได้รับเงินเดือนจะจ่ายหนี้ที่ค้าง

มากกว่านั้น ฉัวยังผิดหวังกับญาติพี่น้องที่ไม่สนับสนุน เขابอกว่าญาติพี่น้องพอมีสตางค์แต่ไม่มีใครให้เขายืมเป็นทุนไปค้าขาย ถ้าได้ค้าขายจะมีรายได้ดีกว่างานโรงงาน ด้วยปัญหาที่รุมเร้า ฉัวจึงบอกว่า “กินให้ลืม ๆ ปัญหาที่แก้ไม่ได้ แล้วพยายามสร้างแรงบันดาลใจให้อยู่รอด ผมก็ต้องช่วยตัวเองให้ครอบครัวผมรอด” ทักษะคิดต้องงานของฉัวต่างจากคนอื่น ขณะที่คนอื่นเห็นคุณค่าของงานที่ตัวเองทำว่า งานเชื่อมสร้างรายได้มากกว่าไปทำอย่างอื่น ฉัวมองว่าถ้ามีทุนไปค้าขายจะมีรายได้ดีกว่านี้ ดังนั้น ฉัวจึงสนใจงานที่ทำน้อยกว่าคนอื่น ในวันเดียวกันเขายังบอกอีกว่า เขาพยายามไปสมัครงานที่อื่นแต่ไม่ได้ เป็นอีกหนึ่งความผิดหวัง

จากเรื่องของฉัว อาจมีข้อโต้แย้งว่า ลตนำหนักคำอธิบายของผู้เขียนเรื่อง เงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ผลักดันให้คนดื่มเหล้า เพราะคนที่ทำงานช่างเชื่อมเหมือนกัน แต่ไม่ได้ถูกผลักดันให้ดื่มหนักกันทุกคน ผู้เขียนคิดว่า ข้อเท็จจริงนี้ไม่ได้ลตทอนแนวทางมานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์ โดยเฉพาะแนวคิดความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่อธิบายว่าปัญหาสุขภาพมีที่มาจากระบบที่กดขี่และความเหลื่อมล้ำทางสังคม และถูกวิจารณ์ว่า “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง” ถูกใช้เปรียบเสมือน “กล่องดำ” ที่กลายเป็นคำตอบของทุกอย่างว่า เงื่อนไขเชิงโครงสร้างผลักดันให้เกิดพฤติกรรมที่ทำลายสุขภาพตนเอง แต่ไม่เห็นกระบวนการในระดับย่อย (Farmer 2004) การพิจารณาเชิงกระบวนการว่าเมื่อโครงสร้างกระทำมนุษย์ และมนุษย์รับมืออย่างไร เป็นการทำให้แนวคิด

ความรุนแรงเชิงโครงสร้างรัดกุมขึ้น เช่น บางคนสามารถทำความเข้าใจ (make sense) ความทุกข์ทรมานของตนเองและยอมรับได้ หรือมีกระบวนการทำให้การชู้ตเป็นเรื่องที่ยอมรับได้

ในกรณีนี้ ช่างเชื่อมหลายคนที่จะอยู่ในสถานะยากลำบาก แต่ก็พยายามบอกตัวเองว่ายังมีโอกาสที่จะยกระดับขึ้นได้ จึงตีแบบเหนียวรั้งตัวเอง ส่วนคนที่โกรธกับสิ่งรอบตัว ไม่เห็นทางออกของตัวเองอย่างฉิว เขาหันไปหาการดื่ม แม้จะไม่ใช่วางอกที่ควรชื่นชม แต่เขาไม่ควรถูกตำหนิตามลำพังตรงกันข้ามเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่บีบรัดพวกเขาควรถูกให้ความสำคัญไม่น้อยกว่ากัน ทำอย่างไรให้พวกเขาได้งานที่ได้ค่าตอบแทนอย่างเหมาะสม มีเงื่อนไขการทำงานที่ปลอดภัย ทำนองเดียวกันการวิเคราะห์เงื่อนไขเชิงโครงสร้าง ก็ต้องไม่มองข้ามศักยภาพของมนุษย์ เราจึงไม่สรุปอย่างหยาบๆ ว่า คนที่ทำงานก่อสร้างจะกลายเป็นคนดื่มหนักกันทุกคน แต่สรุปอย่างรัดกุมขึ้นว่า คนงานก่อสร้างอยู่ในเงื่อนไขที่มีความเสี่ยงสูงที่จะกลายเป็นคนดื่มหนัก แต่ไม่ใช่คนทำงานก่อสร้างทุกคนดื่มหนัก

บทสรุป

กล่าวโดยสรุป บทความวิจัยชิ้นนี้ เสนอแง่มุมใหม่ของการเข้าใจการดื่มของคนจนแบบไม่เหมารวม และเข้าใจการดื่มสุราจากมุมมองของผู้ดื่ม ภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างและโอกาสทางเศรษฐกิจ บทความเสนอสามประเด็นคือ หนึ่ง คนจนเมืองมีวิธีการดื่มหลากหลาย มีทั้งคนที่ดื่มทุกวันแต่ดื่มน้อย ดื่มในวันสุดสัปดาห์ จนถึงคนที่ดื่มหนักแทบทุกวัน ความหลากหลายของการดื่มนี้นี้สะท้อนให้เห็นความแตกต่างภายในทางด้านเศรษฐกิจการมองเห็นโอกาสของตัวเองในอนาคตของกลุ่มคนที่ถูกเรียกว่า คนจนเมือง สอง การเข้าใจเหตุผลของการดื่มจากมุมมองของดื่ม นอกจากด้วยการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการแล้วการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในวงสุรา ชี้ให้เห็นว่าเหตุผลในการดื่มส่วนใหญ่ของคนจนเมือง ไม่ใช่เพราะเครียดหรือจนจึงต้อง

ดื่มเหล้า หากแต่ดื่มเพื่อหาความสุข ดื่มเพื่อผ่อนคลายจากการทำงาน ดื่มเพื่อสร้างเครือข่าย ซึ่งเหตุผลเหล่านี้ไม่ต่างจากการดื่มของชนชั้นอื่นนัก การดื่มของผู้มีรายได้น้อยจึงไม่ควรถูกมองด้วยอคติ บางคนอาจดื่มเพราะเห็นว่าย่างน้อยดีกว่าใช้ยาเสพติดประเภทอื่น สาม การดื่มของคนจนที่สัมพันธ์กับเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง จากแนวทางมานุษยวิทยาการแพทย์เชิงวิพากษ์ ให้ความสนใจกลุ่มคนที่ดื่มหนัก พบว่า สัมพันธ์กับเงื่อนไขการทำงานที่ต้องใช้ร่างกายหนักและใช้การดื่มเป็นเครื่องดื่มเพื่อระงับความเจ็บปวดของร่างกาย จนกลายเป็นผู้มีความเสี่ยงที่ต้องพึ่งพาสุราในระยะยาว ในประเด็นสำคัญ การวิเคราะห์เชื่อมโยงเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง การรับมือของแต่ละคน และระดับการดื่ม พบว่า ผู้ที่ทำงานระดับล่าง หากมองเห็นโอกาสในชีวิตของตัวเองที่จะก้าวไปข้างหน้าได้ หรืออย่างน้อยพึงพอใจกับการอาชีพและสถานะทางเศรษฐกิจของตัวเอง มีแนวโน้มจะเป็นผู้ที่สามารถกำกับตัวเองว่า ไม่ดื่มหนัก ในขณะที่ผู้ที่มีความพึงพอใจในงานของตัวเองน้อยและเห็นโอกาสที่จะก้าวหน้าน้อย มีแนวโน้มที่จะกลายเป็นคนดื่มหนัก เนื่องด้วยความสุขจากการดื่มเป็นความสุขไม่ถาวรของชีวิต

การเข้าใจความหลากหลายของวิถีการดื่มจากมุมมองของผู้ดื่มข้างต้น ชี้เป็นนัยว่า การรณรงค์เพื่อควบคุมการดื่มควรให้ความสนใจกับการกำกับการดื่มให้อยู่ในระดับความเสี่ยงต่ำ มากกว่าจะห้ามการดื่มโดยเด็ดขาด เพราะคนจำนวนมากไม่ได้ดื่มจนเกิดอันตราย ขณะเดียวกันต้องเข้าใจเงื่อนไขชีวิตที่ผลักดันให้เกิดการดื่ม มากกว่าจะ ตำหนิผู้ดื่มในเชิงปัจเจกเท่านั้น

เชิงอรรถ

- ¹ บทความชิ้นนี้ใช้คำว่า สุรา ในความหมายเดียวกันกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้คำซ้ำ โดยสุราในที่นี้ครอบคลุมถึงเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทุกประเภท เช่น เหล้า เบียร์ ไวน์ และสุราพื้นบ้านประเภทต่างๆ
- ² หมายถึงเหล้าขาว 28 ดีกรี

บรรณานุกรม

- จุฑามาศ ทวีไพบูลย์วงศ์. (2552). การศึกษาแบบแผนการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และบทบาทของสังคมในการบรรเทาปัญหาจากการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของวัยทำงานในเขตจังหวัดชลบุรี. ใน *การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 48: สาขาเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ*, 150-157. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชยานิน บุญสงค์ดี, หนึ่งฤทัย ม่วงเย็น, อุไรวรรณ สิงห์ทอง และฉิยุณ เจียง. (2565). ความเชื่อและพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวกะเหรี่ยงบ้านปู้เต้อ ตำบลแม่กุ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. *วารสารมังกรรายสาร*, 10(1): 1-14.
- ชโลธร อัญชลีสสกร. (2552). เรื่องเล่าในวงเหล้า กรณีศึกษา: มิ่งหลี ช.ประชุมทอง หน้าพระลาน. การศึกษาเฉพาะบุคคลศิลปศาสตร์ บัณฑิต (มานุษยวิทยา), มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไชยันต์ สกุลศรีประเสริฐ. (2561). ตัวตน อัตลักษณ์การดื่ม และแบบแผนการดื่มสุรา: เรื่องเล่าประสบการณ์การดื่มของชีวิตภายใต้รั้วมหาวิทยาลัย. ใน *งานวิจัยวัฒนธรรมกับความเสี่ยงสุขภาพ: สุรាយาสืบ, บรรณาธิการโดย สิทธิโชค ชาวไร่เงิน และบงกช เจริญรัตน์*, 13-41. นนทบุรี: โครงการศึกษามิติสังคมวัฒนธรรมของปัจจัยเสี่ยงแผนงานวัฒนธรรมกับความเสี่ยงสุขภาพ สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

- ณัฐธิดา จุมปา, เพ็ญพักตร์ ไชยบุรีรักษ์, และอัศวิน จุมปา. (2560). การศึกษา
บริบทและแบบแผนการดื่มสุรา ของแรงงานข้ามชาติชาวพม่าในพื้นที่
จังหวัดเชียงราย. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*, 10(2): 133-149.
- ทักษพล ธรรมรังสี (2556). *สถานการณ์การบริโภค เครื่องดื่มแอลกอฮอล์
และผลกระทบ ในประเทศไทย ปี 2556*. ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา:
นนทบุรี
- ธนกฤต ชัยถวัลย์วงศ์ และรัศมีน กัลป์ยาศิริ. (2556). การดื่มแอลกอฮอล์ของ
คนงานก่อสร้างในเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารสมาคมจิตแพทย์
แห่งประเทศไทย*, 58(4): 345-358.
- นพวรรณ สามไพบูลย์. (2553). *ผู้ป่วยพิษสุราเรื้อรังกับความเจ็บป่วยของ
สังคมไทย*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล
(มานุษยวิทยา), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นวลตา อาภาศัพท์พะกุล, ศิริรัตน์ โกศลวัฒน์, และเยาวณี จรุงศักดิ์. (2554).
พฤติกรรมการดื่มและความเชื่อต่อประสิทธิภาพของยาต้องเหล้าใน
กลุ่มผู้ดื่ม ผู้ขายยาต้องเหล้า และประชาชนในชุมชนเมือง อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. *วารสารสาธารณสุขศาสตร์*, 41(2): 122-133.
- นิตยา บัวสาย. (2561). คนติดสุราเรื้อรังในนิคมโรคเรื้อน. ใน *งานวิจัย
วัฒนธรรมกับความเสี่ยงสุขภาพ: สุรา ยาสูบ, สิทธิโชค ชาวไร่เงิน
และบงกช เจริญรัตน์ (บ.ก.)*, 45-65. นนทบุรี: โครงการศึกษามิติ
สังคมวัฒนธรรมของปัจจัยเสี่ยง แผนงานวัฒนธรรมกับความเสี่ยง
สุขภาพ สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.) และสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- เบญจมาศ เป็นบุญ. (2559). พฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์
และผลกระทบจากการดื่มแอลกอฮอล์ของแรงงานข้ามชาติในตลาดไท
อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*,
24(1): 135-152.

- เพ็ญจรี วีระธนาบุตร. (2565). *ติดวิทยา: ติดได้ก็เลิกได้ ถ้าเข้าถึงหัวใจของการติด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้า (สคล.).
- สมชัย พูลนิตทิพร, อนิรุทธ์ ผ่องแผ้ว, ตะวัน วิกรัยพัฒน์, และพัชชาพลอย สุขขอมปรางค์. (2564). พฤติกรรมการดื่มวิสกี้แบบรนต์ต่างประเทศของผู้บริโภคในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์*, 5(2): 264-276.
- สาวิตรี อัมมฉัตรกรชัย (บ.ก.). (2565). รายงานสถานการณ์การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2564. สงขลา: ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุปราณี สูงแข็ง. (2552). พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของประชาชนจังหวัดอุดรธานี ปี 2552. รายงานการวิจัย. อุดรธานี: สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี.
- สุเทพ สุนทรเสถียร. (2548). *หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น”: สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- หยิน โจวเยี่ยน, ฐปณี รัตนเลิศ, ชาตรี อัสวจินดาพล, และหวั่ง ยี่เหวิน. (2560). การเปรียบเทียบวัฒนธรรมข้ามชาติประเพณีเลี้ยงผีของชนเผ่าลัวะระหว่างประเทศจีนและประเทศไทย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*. 6(1): 199-209.
- หรรษา เศรษฐบุปผา, จารุณี รัชมีสุวิวัฒน์ และสกวารัตน์ เทพประสงค์. (2555). วิถีชีวิตก่อนติดสุราของผู้ติดสุราในพื้นที่ภาคเหนือ. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- หรรษา เศรษฐบุปผา, จารุณี รัชมีสุวิวัฒน์ และสกวารัตน์ เทพประสงค์. (2557). ลักษณะนิสัยก่อนติดสุรา: การศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย. *พยาบาลสาร*, 41(4): 95-107.
- อนุชิต แสงอ่อน. (2016). กลยุทธ์ทางการตลาดที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการดื่มไวน์ในร้านไวน์บาร์เอนด์เรสเตอร์รองท์ของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร. *RMUTSB ACADEMIC JOURNAL (HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES)*, 1(1): 1-13.

- อ้อมฤทัย พรหมพิมพ์, วงศา เล้าหศิริวงศ์, สุวิทย์ อุดมพาณิชย์, ธีรศักดิ์ พาจันทร์, และกฤษกันทร สุวรรณพันธุ์. (2560). สถานการณ์และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาการดื่มสุราของชายวัยทำงานในเขตอุตสาหกรรมจังหวัดขอนแก่น. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครราชสีมา*, 23 (2): 18-31.
- อัมพิกา หอมจิตต์. (2557). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการซื้อและบริโภคแอลกอฮอล์ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (การจัดการ), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อุมาพร เคนศิลา และจุฬารัตน์ เคนศิลา. (2560). พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของผู้ดื่มในชุมชนเมืองจังหวัดอุดรธานี. *วารสารราชธานี* นวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ, 1(3): 52-61.
- Cohen, Paul T. (2551). The Akha and social suffering: the unintended consequences of international and national policies in Northern Laos. *วารสารสังคมศาสตร์ (Warasan Sangkhommasat)*, 20(1): 83-111.
- Dietler, M. (2006). Alcohol: anthropological/archaeological perspectives. *Annual Review of Anthropology*, 35, (229-249).
- Douglas, M. (2003) [1987]. A distinctive anthropological perspective. In *Constructive drinking: Perspective on Drinking from Anthropology*, Mary Douglas, (ed). London: Routledge. pp. 3-15.
- Engels, F. (1935). The Condition of the Working-Class in England: From Personal Observation and Authentic Sources. Moscow: Progress Publishers.
- Farmer, P. (2004). An Anthropology of Structural Violence. *Current Anthropology* 45(3): 305-325.

- Gordon, R., Heim, D., & MacAskill, S. (2012). Rethinking drinking cultures: A review of drinking cultures and a reconstructed dimensional approach. *Public health*, 126(1): 3-11.
- Hanpatchaiyakul, K., Eriksson, H., Kijsonpon, J., & Östlund, G. (2014). Thai men's experiences of alcohol addiction and treatment. *Global Health Action*, 7(1): 23712.
- Hanpatchaiyakul, K., Eriksson, H., Kijsonporn, J., & Östlund, G. (2017). Lived experience of Thai women with alcohol addiction. *Asian nursing research*, 11(4): 304-310.
- Heath, D. B. (1987). Anthropology and alcohol studies: current issues. *Annual Review of Anthropology*, 16(1): 99-120.
- Heath, D. B. (2003). *A decade of development in the anthropological study of alcohol use: 1970-1980* (Vol. 16). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hogan, S. P., Perks, K. J., & Russell-Bennett, R. (2014). Identifying the key sociocultural influences on drinking behavior in high and moderate binge-drinking countries and the public policy implications. *Journal of Public Policy & Marketing*, 33(1): 93-107.
- Moolasart, J. and Chirawatkul, S. (2012). Drinking culture in the Thai-Isaan context of northeast Thailand. *Southeast Asian Journal of Tropical Medicine and Public Health*, 43(3): 795-807.
- Piacentini, M. G., Chatzidakis, A., & Banister, E. N. (2012). Making sense of drinking: the role of techniques of neutralisation and counter-neutralisation in negotiating alcohol consumption. *Sociology of Health & Illness*, 34(6): 841-857.

- Room, R., & Mäkelä, K. (2000). Typologies of the cultural position of drinking. *Journal of studies on alcohol*, 61(3): 475-483.
- Putnam, R. (1993). *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press
- Scheper-Hughes, N. (1992). *Death without Weeping: The Violence of Everyday Life in Brazil*. Berkeley: University of California Press.
- Singer, M. (1986). Toward a political-economy of alcoholism: the missing link in the anthropology of drinking. *Social Science & Medicine*, 23(2): 113-130.
- Singer, M. (2012). Anthropology and addiction: an historical review. *Addiction*, 107(10): 1747-1755.
- Singer, M., Valentin, F., Baer, H., & Jia, Z. (1992). Why does Juan Garcia have a drinking problem? The perspective of critical medical anthropology. *Medical Anthropology*, 14(1): 77-108.
- Spicer, P. (1997). Toward a (dys) functional anthropology of drinking: Ambivalence and the American Indian experience with alcohol. *Medical Anthropology Quarterly*, 11(3): 306-323.
- Wilk, Richard. (2014). Poverty and Excess in Binge Economies. *Economic Anthropology*, 1: 66-79.

